

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MADANIYAT VA SPORT ISHLARI VAZIRLIGI
RESPUBLIKA METODIKA VA AXBOROT MARKAZI**

Beknazar DO‘SMURODOV

YAKKAXON QO‘SHIQCHILIK

**“NISHON-NOSHIR”
Тошкент-2013**

UO'K: 78.071.2(075)

KBK: 85.314

D-75

Handwritten signature

Mas'ul muharrir:

S.M.Begmatov – O'zbekiston Davlat konservatoriyasi “Musiqiy sharqshunoslik” kafedrasi mudiri, professor.

Taqrizchilar:

O.Toshmatov – O'zbekiston Davlat san'at va madaniyat instituti “Xalq ijodiyoti va an'anaviy qo'shiqchilik” kafedrasi mudiri, professor

N.Sattorova – V.Uspenskiy nomidagi RIMMAL o'qituvchisi, O'zbekistonda xizmat ko'rsargan artist

41640
10 291

Mazkur o'quv-uslubiy qo'llanma oliy ta'lim muassasalarining “Xalq ashula va raqs ansambllariga rahbarlik” yo'nalishlarida tahsil olayotgan talabalar, shuningdek, an'anaviy qo'shiqchilikni o'zlashtirayotgan oliy va o'rta maxsus ta'lim muassasalarining talaba-o'quvchilari hamda shu yo'nalishda ijod qilayotgan xonandalarga mo'ljallangan.

O'quv-uslubiy qo'llanmada O'zbekiston xalq hofizi Orifxon Hotamov ijro etgan sara asarlar jamlanib, ularning talqini bilan bog'liq qimmatli ko'rsatmalar berilgan.

O'zbekiston Respublikasi Madaniyat va sport ishlari vazirligi, Respublika metodika va axborot markazi hamda O'zbekiston Davlat san'at va madaniyat instituti Kengashi tomonidan nashrga tavsiya etilgan.

Do'smurodov, Beknazar

Yakkaxon qo'shiqchilik : o'quv-uslubiy qo'llanma / B. Do'smurodov ;

O'zbekiston Respublikasi Madaniyat va sport ishlari vazirligi ; Respublika metodika va axborot markazi . - Toshkent ; Nishon-Noshir , 2013 . 80-b.

KBK 85.314ya73

nomidagi

O'zbekiston MK

ISBN 978-9943-378-22-3

© B.Do'smurodov,

© “Nishon-Noshir” nashriyoti, 2013

USTOZ VA SHOGIRD

O'zbek mumtoz musiqa merosining ulkan madaniy va ma'naviy mohiyati ularning zaminida qaror topgan an'analari desak adashmagan bo'lamiz. Chunki, mumtoz musiqa o'zining nomi bilan, tarkibiga kasbiy musiqaning shakllanish va rivojlanishi bilan bog'liq barcha an'alarini mujassam etgandir. Xalq bastakorlarining betakror ijodiy merosi va an'analari, qadriyatlarining ijodiy mahsuli sifatida benazir sozanda va xonandalar faoliyatida kamol topib kelgan. An'ana sifatida ardoqlarib avlodlardan-avlodlarga o'tishida esa, ustoz-shogirdlik munosabatlari eng muhim mezon va asosiy omil sifatida xizmat qilib kelgan.

Beknazar Do'smurodov zamonamizning yetuk san'akori, benazir bastakor, mumtoz musiqa ijrochiligi amaliyotida o'zini ijroviy uslubini maktab darajasida rivojlantira olgan ustoz san'atkor Orifxon Hotamovning shogirdi sifatida, ustoz va ustoz-shogird an'analari negizida olgan saboqlarini yosh avlodlarga taqdim etish niyatida ushbu risolani o'quvchilar e'tiboriga havola etmoqda. Ma'lumki, o'tmishda kamol topib ustoz darajasiga erishgan san'atkorlarning har birlari o'z ijro uslubi va ayrimlari maktabini yaratishga muvassar bo'lgan. O'zbek kasbiy musiqa ijodiyoti va ijrochiligida yaratilgan bunday ijroviy maktablar avvalo o'zining an'anaviyligi, qolaversa o'ziga xosligi bilan alohida ajralib turadi. Biz, Hojixon Boltayev yoki Madrahim Sheroziy, Domla Halim Ibodov yoki Ma'rufjon Toshpo'latov, Mulla To'ychi Toshmuhamedov yoki Yunus Rajabiy, Jo'raxon Sultonov yoki Rasul qori Mamadaliyev, Muhammadjon Karimov yoki Orifxon Hotamov kabi namoyandalarning ijodiy faoliyatini namuna sifatida e'tirof etishimiz mumkin.

Orifxon Hotamov darhaqiqat zamonamizda o'zining ijroviy imkoniyatlari va ko'p yillik faoliyatida yuzga kelgan talqin tamoyillari bilan alohida ajralib turadi. U darhaqiqat sozandalik, xonandalik va bastakorlik ijodi bilan ustozlar an'anasiga xos bo'lgan va kelajak avlod uchun ibrat bo'la oladigan jihatlarni o'zida mujassam etgan san'at namoyandasidir. Buni biz Orifxon Hotamovning betakror ijrosi hamda meros qilib qoldirgan yuzga yaqin bastakorlik asarlarida ko'rishimiz mumkin.

Risolada biz, Orifxon Hotamovning san'atkor sifatida shakllanish yo'li, saboq olgan ustozlari, ustozlar an'anasi, ijroviy uslubi, ustoz saboqlari kabi kasbiy musiqa san'ati uchun eng zarur jihatlari bevosita

shogird nazdidan bayon etilganiga guvoh bo'lamiz. Bu o'z o'rnida ustozlarga va merosga bo'lgan munosabat va yosh san'atkorlar uchun zarur hisoblangan jihatlardir. Muallif unda ustoz-shogird an'alarida mavjud bo'lgan bir qator jihatlari, shogirdlar uchun zarur bo'lgan bosqichlarga e'tibor bergan holda o'z faoliyatining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etgan jarayonlarni lavhalar shaklida bayon etadi. Eng avvalo qayd etish joizki, muallif shogird sifatida ustozining saboq jarayoni va ijodiy hamkorligiga katta e'tiborni qaratadi. Unda biz, qaysidir ma'noda shogird uchun ustozning hayoti va ijodiy faoliyati ideal sifatida shakllanganligini ko'rishimiz mumkin. Amaliyotda esa, bu holatni ibrat sifatida qabul qilish o'rindir.

An'anaviy musiqa ijrochiligini o'zlashtirishda, albatta eng muhim jarayon bu saboq jarayonidir. "Ijod chorrahasi va uslub" deb nomlangan maqolasida muallif, Orifxon Hotamovning buyuk san'atkor sifatida shakllanishida muhim ahamiyat kasb etgan ustozlari va ijro uslublari xususida so'z yuritadi. Mumtoz musiqa ijrochiligidagi mavjud salohiyatli uslublarni egallashning nechog'lik katta ahamiyatga egaligi xususida fikr yuritib, aniq faktlar bilan uqtirib o'tadi. Orifxon Hotamovning ijodiy faoliyatini shakllanishida ibrat bo'lgan ustozlar Jo'raxon Sultonov, Hojixon Boltayev, Rasulqori Mamadaliyev va Ma'rufxo'ja Bahodirovlarning ko'p yillik ijodiy munosabatlari, saboq, hamkorlik va ularning bir biriga ta'siri xususida so'z yuritiladi. O'quvchilar an'anaviy musiqaning to'rt zabardast namoyandalarini faoliyatlari va ijrolariga doir ma'lumotlar bilan tanishadilar. Ustoz-shogirdlikning jonli jarayoni va turli jihatlari mavjudligini bilib oladilar.

Beknazar Do'smurodov ustoz Orifxon Hotamov ijro maktabida tarbiya olgan va hozirda ustozlar qatorida faoliyat olib borayotgan zamonamizning taniqli hofizlaridan biri ekanligiga barcha asosimiz bor. Ko'p yillar davomida Yunus Rajabiy nomidagi Maqom ansamblida faoliyat olib borib, hozirda yosh maqomchilarni tarbiyasi bilan shug'ullanayotgan ustozdir. Shu bois bo'lsa kerak, muallif risolada Orifxon Hotamovning shogirdlarga asar o'rgatish an'anasini bir asar misolida ochib berganini ko'ramiz. Ya'ni, "Guluzorim" ashulasini ustoz saboqlari qabilida Orifxon Hotamovdan o'zlashtirgan mezonlarni yoritib beradi. Har qanday mumtoz asarni o'zlashtirishda e'tibor berish lozim bo'lgan holatlarni qayd etib o'tadi. Bu bilan mumtoz musiqaning an'alar mezonida o'zlashtirishning yosh avlod uchun qanchalar ahamiyatli ekanligini yana bir bor uqtirib, o'quvchilarga bir asar misoli-

da ko'rsatib beradi. Eng muhimi bo'lg'usi an'anaviy xonandalar uchun ruhiy tayyorlanish, merosni yaxshi o'zlashtirish, mahoratga ega bo'lish va pirovardida ongli ravijda idroklangan puxta talqinga erishishning muhimligi uqtrib o'tiladi.

Orifxon Hotamov ijodi o'zining rang-barangligi musiqiy merosga turli tomonlama yondoshganligi bilan xarakterlanadi. Ustoz bastakor yangi asarlar yaratish bilan birga, musiqiy merosda mavjud bo'lgan asarlarni qayta tiklash va yangi so'zlar bilan asarga qayta qanot berish kabi amallarni nihoyatda mohirona uddasidan chiqqanligini e'tirof etish lozimdir. "Xorazm nasrulloiy"si, "Sodirxon Ushshog'i" va uning qashqarchasi kabi asarlar shular jumlasidandir. Risolada Orifxon Hotamov ijodining aynan shu yo'nalishiga xos ijodiy jihatlari ham ijrochilik amaliyotida sinalib iste'molga kirishga ulgurgan asarlar misolida alohida bayon etilganligini guvohi bo'lamiz. Odatda, mumtoz musiqa namunalarining asl ijrosi ustozlarning uslubi ta'sirida yangi talqinlar bilan boyitilishi amaliyotda kuzatiladi. Faqat, bu asarlar o'z mohiyatini saqlagan holda zamonaviy ijroviy jihatlar bilan boyitilganligini guvohi bo'lamiz. Orifxon Hotamov bu borada Sodirxon hofiz ijodiga alohida munosabatda bo'lgan. Sodirxon hofizning bir qator asarlariga o'zbek tiliga mansub so'zlarni qo'yib o'z uslubida shogirdlariga o'rgatgan va ijro amaliyotda ommalashishiga sabab bo'lgan. Risolada Orifxon Hotamov ijodiy faoliyatining ushbu tarmog'i ham muallif tomonidan juda e'tibor bilan yoritib berilgan.

Milliy musiqa ijrochilik an'analari va ijodiyoti ustoz-shogird munosabatlari mezonida yuzaga keladigan bir qator xislatlarni o'zida shakllantirib, o'zbekona lutf ila avlodlardan-avlodlarga ibrat sifatida o'tkazib kelayotganligini e'tirof etish lozim. Shulardan biri shogirdning ustoziga bo'lgan hurmatidir. Muallif bu borada Orifxon Hotamovning o'z ustози Jo'raxon Sultonovga bo'lgan munosabatlarini misol sifatida bayon etadi. Ustoz-shogirdning bir biriga bo'lgan hurmati, ijodiy munosabatlarini avvalo o'ziga o'mak deb biladi va bu jarayonni doimo qadrlaydi. Muallif yozadi - "...Men zamonamizning eng oliyjanob, bilimli, mohir xonandasi, betakror bastakorining shogirdi ekanligimdan doimo faxrlanib yuraman. Ustozimning o'z ustoziga bo'lgan hurmatini ko'rib lol qolganman" deb o'z hayratini ochiq bayon etadi. Ustozlarning shogirdlar nazdidagi barkamollikni Beknazar Do'smurodov ko'ra va seza bilgan. Shu bois uning hayotida, ijrosida, yosh avlodni tarbiyasida va ijodida namunai ustozidir.

Risolada muallif ustozining faoliyatiga, ya'ni ijodiga qayta-qayta nazar solib, ibratli tomonlarini misol sifatida keltiradi. Bunda asosiy maqsad ustozlar an'anasi davom ettirilsin. Ayniqsa san'atkor odobi, axloqi, ma'naviy dunyosi, yurish, turish va ijro madaniyati kabi barcha sifatlarning birdek muhim ekanligiga e'tiborni qaratadi. Pirovardida shunday bir xolisona fikr bayon etadi: "Orifxon Hotamovning baland va tik ovoqli shogirdlar bilan ishlashi, ularga ustozlarni o'g'itlarini uqtirishi, uslubini singdirishi va juda talabchanlik bilan mumtoz ashulalarni o'rgatishining zaminida ham oddiygina ustozlar haqiqati turadi..." deb, ustozlarni faoliyatini negizi, an'anasini asrash, merosni munosib o'rganib kelajak avlodga o'tkazishdan iborat ekanligini qayd etib o'tadi. Muhimi shundaki, kelajak avlod mumtoz musiqa ijrochiligida eng zabardast ovoqlar, salohiyatli ijrolar va mahoratli xonandalarga ega bo'lishini nazarda tutgan bo'lsalar ajab emas. Zero, o'zbek mumtoz musiqa merosi va ijrochilik an'analari o'zining eng murakkab va mukammalligi bilan doimo o'rnak bo'lib kelgan.

O'zbek bastakorlarining ijodlarida asarlarga so'z tanlash va matnlarning mohiyati doirasida ohang bastalash, xalq mumtoz musiqasining nazariy jihatlariga e'tibor va shunga xos ijro, asarning avvalambor mukammalligi, an'anaviyligi hamda umrboqiyiligini ta'minlab beradi. Orifxon Hotamovning bastakorlik an'anasidagi bunday xususiyatlari ham e'tiborga loyiqligini e'tirof etish joizdir. Balkim, maqomlar ummonidan hosil bo'lgan jilg'a o'zining qaysi manbadan ekanligini namoyon etib turgandir. Bunga albatta asos bor. Lekin, bizning zamonamizga kelib, alohida ijro maktabi sifatida qaror topib, xalq tomonidan e'tirof etilishi uchun arzigulik mahsulot, ya'ni ijod namunalari bo'lishi lozim. Bu xususda Orifxon Hotamov ijodi, ijrosi va ustozlik an'analari ayni muddaodir. Shuni nazarda tutib muallif Orifxon Hotamov ijodiga mansub va yosh ashulachilar tarbiyasida har tomonlama ibrat bo'la oladigan o'ndan ortiq asarlarni notaga olib risolaga kiritgan. Bu asarlar o'zining mumtozligi, ijro uchun murakkab bo'lsada, yoshlar talqini uchun qulayligi bilan ajralib turadi. Shoyad, bo'lg'usi xonandalarning tarbiyasida, ijro yo'llarini topishlarida oz bo'lsada nazariy va amaliy manba bo'lsin.

Soibjon Begmatov
San'atshunoslik fanlari nomzodi

MUALLIFDAN

Azaldan qadrlanib kelingan ustoz-shogird an'anasi musiqa merosimizni mukammal bo'lishiga asos bo'lgan mezonlardan hisoblanib kelingan. Ustozlarning hikmati ham shunda desak mublag'a bo'lmas. Bizning zamonamizda xalqimizga namuna bo'lgan ustozlar sanoqli. Ularning har birini ijodi, ijrosi alohida bir dunyo sifatida gavdalangan. Hoji Abdulaziz Abdurasulov, Mulla To'ychi Toshmuhammedov, Hamroqul Qori, Erka qori, To'xtasin Jalilov, Yunus Rajabiy, Jo'raxon Sultonov, Hojixon Boltayev, Komiljon Otaniyozov, Rasulqori Mamadaliyev, Fattoxon Mamadaliyev, G'anijon Toshmatov, Eson Lutfullayev, Orifxon Hotamovlarning har biri alohida xalqimiz ardog'iga aylangan ustoz san'atkorlardir. Shu bilan birga ularning beninnat xizmati, o'zbek mumtoz musiqa merosini, ijrochilik an'analari bizning avlodlarimizga to'la-to'kis, benuqson yetkazib mumtoz musiqaning naqadar buyukligini ko'rsatgan buyuk namoyandalar sifatida e'tirof etish mumkin.

Orifxon Hotamov ana shu ustozlar qatorida mumtoz musiqa-mizni har tomonlama ustozlardan o'rganib o'zini ijodini yuzaga keltirgan zamonamizning buyuk san'atkorlaridan biridir. Uning ijroda mohirligi, ya'ni soz chertishda benuqsonligi, xonishda nihoyatda ravonligi va mukammalligi, ijodda munosib hamda benazirligi xalqimiz tomonidan anglanib bo'lingan. Eng muhimi, musiqiy merosga bo'lgan muhabbati, u insonni juda talabchan va qattiqqo'l ustoz sifatida ish olib borishiga asos bo'lgan bo'lsa ajab emas.

Orifxon Hotamov mumtoz musiqa merosiga ulkan hissa qo'shdi. Buni biz ayvalo sozandalikda, xonandalikda, hamnafaslikda va albatta bastakorlikda deb bilamiz. Ustozlar an'anasi asosida yuzaga kelgan bu kamtarona meros hozirgi yoshlar uchun namuna bo'lishi begumondir. Chunki, zamonaviy mumtoz musiqaning amaliyoti buni ko'rsatib turibdi. Hozirgi kundagi musiqa ijrochiligi amaliyotida Orifxon Hotamovning ijodi va ijrochilik uslubi ustozlar an'analari qatorida eng oldingi o'rinlarda o'zlashtirilib kelinmoqda.

Men ushbu ustozning qo'llarida boshqa shogirdlar qatorida 30 yildan ortiq davr davomida saboq oldim. Avvalambor, mumtoz musiqa merosini va ashulachilik san'atini eng nozik jihatlarini ustozdan o'rgandim. Soz chertish madaniyati, ashula aytish mahoratini, ovoz talqini masalalarini, qaysi davrada qanday asarlarni o'qish, o'zini

qanday tutish, ustozlarga qanday munosabatda bo'lish, hamma-hammasini yonlarida yurib o'zlashtirishga muyassar bo'ldim. San'atkor odobi, ilmi, bilimi va madaniyati borasida beminnat saboq oldim. Bu jihatlar o'zbek mumtoz musiqa merosining shu darajadagi buyukligiga asos bo'lib kelgan san'atkorlar an'analari ekanligiga yana bir bor amin bo'ldim. Bizning madaniyatimizning buyukligi ham shunda. Bu an'anani o'rganib yoshlarga berish esa ustozlarning yana bir kichik vazifalari ekanligini qayd etmoqchiman.

Ushbu risola ana shu ustoz san'atkor Orifxon Hotamov ijodiy faoliyatiga bir shogirdning bo'lgan munosabati, shogirdlik davrida olgan taassurotlari va o'ziga xos chizgilar deb qabul qilinishini istar edim. Mening fikrlarim, ustozning faoliyatiga beriladigan ko'pdan-ko'p tavsiflarning bir tomchisi bo'lishiga aminman. Chunki, har bir shogird ham alohida dunyo sifatida gavdalanib boradi. Lekin, uni oziq oladigan tomiri qaysi ummondan bahra olishiga nechog'lik bog'lik ekanligi juda muhim masala ekan. Bizning mumtoz musiqamiz merosi darhaqiqat buyukdir. U shunga munosib munosabatlarni taqozo etadi. Orifxon Hotamovning olib borgan ijodiy faoliyati, ijrochilikdagi olib borgan yo'llari ustozlar an'anasini davomi ekanligini qayd etmoqchiman. Va bu an'ana davomida yoshlarga o'rnak bo'lsin deb ushbu risola orqali baholi qudrat kelajagimiz bo'lmish bo'lajak xonandalarga ustozdan o'rgangan o'gitlarimni tavsiya etmoqchiman.

Risolada ustozning yoshlarga o'rnak bo'la oladigan insoniylik xislatlari, ustozlik o'gitlari, bastakorlik an'analari va ijodlaridan namunalar o'rin olgan. Buni yaratishda ustoz Orifxon Hotamovdan 30 yil davomida o'rganganlarim, ko'rib bilganlarim asos bo'ldi.

HOFIZI DAVRON ORIFXON HOTAM

Marsiyayi muxammas

Po'lat Mo'min she'ri

*Ko'ngillar mulkini ezdimu alam,
Lutfiy, Navoiy g'azallari ham,
Mungli ohanglarda tutarmu motam?
Boqiy dunyoga qo'ydimu qadam,
Hofizi davron Orifxon Hotam.*

*Minib oldimu chubin otiga,
Ketmish tamoman so'nggi joyiga,
Qo'shiqlar to'king hofiz poyiga,
Boshqa kelmagaydir maqomiy odam,
Hofizi davron Orifxon Hotam.*

*Peshonadanmu bu mushkul mavrud?
Nolalar qilmish dutor, tanbur, ud,
Hayratda qolmish eshitgan vujud,
Ruhin etib shod, eslang damodam
Hofizi davron Orifxon Hotam.*

*To'y-hashamlarda xushnavovoz erdi,
G'azal bog'larinda ohanglar terdi,
Umrining hosilin qo'shiqqa berdi,
Har joyda bo'ldi aziz-muhtaram,
Hofizi davron Orifxon Hotam.*

*Undan zar emas xonishlar qoldi,
Aytgan qo'shiqlari ohanglar qoldi,
O'zbekona deb barcha tan oldi,
Talay shogirdlarga ko'rsatdi karam,
Hofizi davron Orifxon Hotam.*

*Ahli Mo'minlar burchin adolar,
Hofiz sha'niga, do'st – aqrabolar,
Haq oyatindin o'qing duolar,
Jannitiy bo'lsin yorlaqab egam,
Hofizi davron Orifxon Hotam.*

IJOD CHORRAHASI VA USLUB

Orifxon Hotamov o'zbek musiqa ijrochiligida alohida o'zining talqiniga asoslangan, ijro uslubini yaratgan mohir san'atkor, sozanda, xonanda va bastakordir. Musiqa san'atida, ya'ni mumtoz musiqa ijrochiligi amaliyotida oldi san'atkor bo'lish, kishidan juda katta iste'dod, talant, bilim, tajriba, ijod va eng muhimi ijroviy talqinni talab etadi. Orifxon Hotamov o'zining ijodiy kamoloti yo'lida, zamonasining to'rtta betakror san'atkorlari bilan alohida do'st, hamfikir, ustoz-shogird va qadrdon bo'lganligini ko'p marotaba qayd etardilar. Bular, eng avvalo ustozlari Jo'raxon Sultonov, Rasulqori Mamadaliyev, Hojixon Boltayev va Ma'rufxo'ja Bahodirovlardir. Orifxon Hotamov juda ko'p yetuk san'atkorlar bilan do'stlashganlar. Lekin, mumtoz musiqa ijrochiligida tanilgan va hammaga namuna bo'lgan ushbu to'rt darg'alar bilan alohida ijodiy hamkorlikda va qadrdonlikda bo'lganlar.

Orifxon Hotamovning ijro uslubini shakllanish jarayoniga, ustoz Jo'raxon Sultonovning ijroviy uslubi asos bo'lgan. Ustozning tanburni qanday chertishidan, toki ashula talqin etishdagi barcha jihatlari, Orifxon Hotamov uchun, ijroviy talqini uchun va albatta ijodiyoti uchun namuna sifatida xizmat qilgan. O'zbek mumtoz musiqa merosi, ayniqsa maqomlarni qunt bilan o'zlashtirish Orifxon Hotamov ijodida doimiy mashg'ulot va murojaat etib kelgan manba'si hisoblanadi. "Bastakorlikning negizi bu maqom" - der edilar ustoz. Avval sozandalik va xonandalik sirlarini ustozlar an'anasi negizida o'zlashtirgan Orifxon Hotamov, mumtoz musiqa merosiga alohida e'tibor berib o'zlashtiradi. Natijada, ustozlarga o'xshab bastakorlikka ham qo'l uradi, o'zining didiga, ta'biga va ruhiyatiga mos keladigan asarlar yarata boshlaydi.

O'z o'rnida qayd etish kerakki, Orifxon Hotamovning ijodi ustoz tomonidan doimo nazoratda bo'lgan. Yaratgan asarlari ustozlar davrasida ijro etilib muhokamalarda pishgan. Bir asarning shakli-shamoiili, ohangi, so'z bilan kuyning mutanosibligi va mumtozlikka xos barcha tomonlari puxta bo'lmasa, ustozlarni fohasini olmagan va ijro etishga ruxsat ham berilmagan. Orifxon Hotamovning darhaqiqat ijodiyotda mumtozlik kasb etishi, ustoz Jo'raxon Sultonov tomonidan e'tirof etilgan. Odatda, ustozlar shogirdlar ijodiga baho berishda juda qattiq qo'l, talabchan munosabatda bo'ladilar. Orifxon Hotamovning ijodi Jo'raxon akani tabiatiga mos tushganligini "Bo'lmish" musiqiy namunasidan ham anglash mumkin. Ustoz Jo'raxon Sultonov "Bo'lmish" ashulasini eshitib ko'rib, "Mening

asarlarimga o'xshatibsan, birgalikda aytaylik" deb, shogirdi bilan hamnafaslikda ijro etadilar. Bu asar Jo'raxon Sultonov tanburda, Orifxon Hotamov skripkada plastinkaga yozib olingan.

Orifxon Hotamovning san'atkorlik yo'li, ijodiyoti o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. U zamonasining katta-katta ustoz san'atkorlarining hammasi bilan ustoz-shogird tutingan, ular bilan do'stlashgan, hamkorlik qilgan, hamnafaslik qilgan. To'xtasin Jalilov, Komiljon Jabborov, Ma'murjon Uzoqov, G'anijon Toshmatov, Salohiddin To'xtasinov, Yunus Rajabiy, Hojixon Boltayev, Boboxon va Akmalxon So'fixonovlar, Aka-uka Shojalilovlar, Rasulqori Mamadaliyev, Ma'rufxo'ja Bahodirov kabilar shular jumlasidandir. Har bir san'atkor bilan alohida ijodiy, ijroviy va do'stona munosabatda bo'lgan. Har bir ustoz san'atkor bilan bo'lgan munosabatlarning ijodiy mahsullari ustozning ijodiyotida namoyon bo'lib turadi.

Rasulqori Mamadaliyev bilan Orifxon Hotamov bir birlarini ustoz, bir-birlarini shogird deb tan olganlar. Bu ikki zabardast hofizlarning bunday deyishlarining amaliy isboti mavjud. Avvalo ularning mumtoz musiqa merosini yaxshi idroklagani, talqinda o'ziga xos ijro uslubi mavjudligi bo'lsa ajab emas. Rasulqori Mamadaliyev zamonasining mohir sozandasi, xonandasi, bastakori va o'z ijro uslubi bilan tanilgan hofizdir. Shuni aytish kerakki, har qanday asar Rasulqori Mamadaliyev talqinda o'zgacha yangragan. Buning sabablaridan biri, Rasulqori o'zining uslubiga solib ijro etgan. Mumtoz musiqa namunalari o'ziga xos jilolar bilan boyitib talqin etish, o'zining asl holatini saqlab, unga shinavanda ta'biga mos keladigan, uni uslubiga xos sayqallar bilan boyitib ijro etish va tinglovchiga ma'qul qilish juda murakkab jarayondir. Rasulqori Mamadaliyev buni uddasidan chiqqan va tinglovchini lol qoldira olgan betakror san'atkordir. Shu bois bo'lsa kerak, Orifxon Hotamov ham Rasulqori Mamadaliyevni o'ziga ustoz deb bilgan. Ustozidan ko'p jihatlarni o'rganganligini doimo suhbatlarda bildirib o'tardilar.

Bu ikki zabardast san'atkorlar hayotda katta hurmat bilan bir-birlarini ustoz deb yurganlar. Orifxon Hotamov o'zining yangi ijodlarini albatta Rasulqori Mamadaliyevga ko'rsatar edilar. Rasulqori Mamadaliyev esa bu asarlarni darrov o'zining uslubiga solib ijro etardi. Buni yorqin misolini, ustozning magnit tasmlarida qoldirgan yozuvlarida ko'rishimiz mumkin. Ularda Rasulqori Mamadaliyev -"ustozim Orifxon Hotamov musiqasi" degan iboralarni ko'p ishlatganlar. Shu bilan birga qayd etishim kerakki, men Orifxon Hotamovning uylarida Rasulqori Mamadaliyev imzosi bilan ikkita xatni ko'rganman. Bilmadim, bu

xatlarni ustozning bolalari yozib, ustozni o'zlari imzolaganlarmi... Shu xatlarda "G'oyibona ustozim Orifxon Hotamovga, eshitdim to'y qilayotgan ekansiz, Albatta men shu to'ylarda ishtirok etaman." degan so'zlar yozilgan. Rasulqori Mamadaliyev Orifxon Hotamovning deyarli barcha yaratgan asarlarini ijro etgan inson. Jumladan, "O'ldiroyin dermusan", "Qoshi yosinmu deyin", "Qaro bo'libdi" va h.k. Ularni orasida manmanlik va kibrga berilish yoki, men katta ashulachimanku degan gaplar umuman bo'lmagan.

O'z o'rnida Orifxon Hotamov ham Rasulqori Mamadaliyev mening narsalarimni ko'pini aytgan, lekin mendan o'tkazib ijro etgan deb faxrlanib qo'yardilar. Ayniqsa, Rasulqori Mamadaliyevning tanbur chertishini juda katta hayrat bilan aytib berar edilar. So'zlarini oxirida, "e, sizlar o'zidan eshitmagansizlarda, uning qo'lidagi sehmi cheki bo'lmagan" deb afsuslanib qolardilar. Orifxon aka Rasulqori Mamadaliyev talqiniga juda katta baho berardilar. Uning zaminida zabardastlik, bilimlilik, toza va sof ijro, texnik jihatlama mukammal talqinni ko'p uqtirar edilar. Shogirdlar buning qadriga yetishini, ijro uslubidan o'z bo'lsada bahramad bo'lishini va o'ziga kerakli jihatlarini olishiga undar edilar. Ustozlarning ijrosini tinglash kerak, yuz martalab tinglash, kerak bo'lsa ming martalab tinglash xonanda va sozandalar uchun faqat foyda keltirilishini uqtirar edilar. Albatta buning zaminida katta falsafa bor. O'tmishni o'rganish unga munosib bo'lish, ulardan olib o'zini bir ulushini, nafini namoyon etish – bu ustozlarning an'anasidagi bir jihatni tashkil etgan. Zero, ustozlarning o'giti doimo yaxshi shogird san'atkorlar uchun katta madad, asos va kerak bo'lsa obro' sifatida xizmat qilishi muqarrardir. Orifxon Hotamov musiqa san'ati va uning merosiga nisbatan bag'rikeng inson edilar. Ularning o'zbek mumtoz musiqa merosida mavjud barcha vohalarning musiqiy merosiga bo'lgan munosabati o'zgachadir. Eng avvalo ustoz ana shu barcha vohaning musiqasini asl sirlarini o'zlashtirishga katta ahamiyat qaratganligini o'zini alohida e'tirof etish lozimdir. Orifxon Hotamov asar yaratishdan oldin mavjud an'analarni o'zlashtirish zarur ekanligini o'ziga maqsad qilib olgan inson. Shu bois bo'lsa kerak, Xorazm ijrochilik an'analarni o'rganishga ham katta e'tibor qaratganlar. Ushbu vohaning betakror san'atkorlari, ustozlari bilan birgalikda, yonma-yon turib ishlab, yaqindan muloqotda bo'lib voha musiqiy merosini va ijroviy an'analarni o'rganishga ko'p vaqt sarf etganlar.

An'anaviy musiqani o'rganishning o'zi bo'lmaydi. Ustozlar shogirdlarini yonlarida olib yurib xonandalik va sozandalikni amalda uqtirganlar. Buni tagida juda katta ma'no bor. Shogird faqat ashula aytishni emas, balki sozandalik va xonandalik bilan bog'liq barcha jihatlarni ustozidan o'rganishi ko'zda tutilgan. Uning muomalasi, soz chertishi, xonish qilishi, qaysi davrada qanday ashulalar o'qishi, yallalarni qanday va qachon ijro etilishi, tinglovchi va shinavandalar bilan qanday munosabatda bo'lishi, san'atkor odobi qanday shakllanishi kabi san'atkor uchun zarur jihatlarning barchasi ana shu jarayonda shogirdga singdirib borilgan.

Odatda, mumtoz musiqa san'atini kasb etgan va darhaqiqat namunali xislatlari bor bo'lgan xonanda, ustozlarning ijrolaridagi sirusinoatlarni ma'lum darajada anglashni, ulardan o'mak olishga intilib yashaydi. Orifxon Hotamov ham Xorazm mumtoz musiqa merosi va ijrochilik an'alarini o'rganishga alohida ahamiyat qaratgan. Xorazmda ustoz san'atkor Komiljon Otaniyozovning konsert brigadasida 15 yil davomida birgalikda faoliyat olib borgan. Ish faoliyati o'z o'rnida va meyorida davom etavergan, lekin shu bahona asosiy maqsad Xorazm musiqasining ustoz - san'atkorlari an'anasini anglash, vohaning ijrochilik sirlarini teran o'rganishda bo'lgan bo'lsa ajab emas. Komiljon Otaniyozov bilan muloqotlar Orifxon Hotamovning ijodiga ham o'z ta'sirini ko'rsatgan. Ustozdan Mahtumquli so'zlari bilan aytiladigan bir qator asarlarni o'rganishga muvaffaq bo'lganligini doimo qayd etib o'tardilar. Orifxon Hotamov 60-yillarning o'rtalarida, san'atkorlar yig'ilgan bir izdihomda Komiljon Otaniyozov bilan birga xizmatda bo'ladilar. Shunda Orifxon Hotamov yangi yaratgan ashulani, "Sensan sevarim" ashulasini endigina ijod etganini aytib, ustoz Komiljon Otaniyozovga xonish qilib beradi. Asarni tinglagan Komiljon Otaniyozov ashula juda meyoriga yetkazilib yaratilganligi, so'zni kuyga juda chiroyli mos tushganligini ko'rib quvonganliklarini aytib berganlar. Shunda, Komiljon Otaniyozov "mana shunday asarlarni ko'paytiring" deb aytib Orifxon Hotamovni ko'nglini ko'taradi. Darhaqiqat, bu asar mumtozlik an'anasiga mos holda yaratilib ijro amaliyotida o'z o'rnini topganligi va tinglovchilarni ko'nglidan joy olganligi xalqimizga ayondir.

Hojixon Boltayev Xorazm san'atkorlari orasida sardorlik qilgan, juda katta ovoz va bilim sohibi bo'lgan inson. Ustozlarning aytishlariga qaraganda Xorazm suvorolari aynan Hojixon Boltayevning ijodi bilan yangi avlodga mukammal o'tgan. Suvoralarni ommalashtirishda katta xizmatlari singgan. Orifxon Hotamov Hojixon Boltayev bilan hamfikir, do'st va ustoz-shogird bo'lganlar.

Hojixon Boltayev har gal Toshkentga kelganlarida Orifxon ustozning uylarida mehmonda bo'lganlar. Bunday hollar ko'p bo'lib, o'ti-

rishlar doimo ashulaxonlik, suvoraxonlik, xullas xonandalarning o'zaro mushoiralariga aylanib ketganligi to'g'risida ustoz faxr bilan gapirib berar edilar. Diydorning mazasi ham shunda bo'lsa kerak, ko'ngil istar suhbatlar, foydali maslahatlar, ustoz saboqlari, muloqotlardan kelib chiqqan murod, yangi-yangi asarlarga ilhom baxsh etishi muqarrar. Hojixon Boltayevning ana shunday safarlaridan biri haqida ustoz faxr bilan gapirib shogirdlarni ham doimo mumtoz musiqani shinavandasiga yetkazishda ustozday bo'lishga chaqirar edilar. Ya'ni, - Hojixon Boltayevni Toshkentga kelishlaridan birida Orifxon Hotamov uylarida yig'iladilar. Davrada Hojixon va Nurmuhammad Boltayevlar, Jo'rxon Sultonov, Ma'rufxo'ja Bahodirovlar bo'lgan. Jo'rxon akani Farg'ona yo'llaridagi suvoralarini tinglashadi. Shunda Jo'rxon aka Hojixon Boltayevga Orifxon Hotamovni yangi STM rusumli ovoz yozadigan katta magnitofon olganini maqtanib so'zlab beradi va "Kajhang" suvorani ijro etib berishini so'raydi. O'zi odatda Hojixon aka kelib shu uyda juda ko'p ashulalar xonish qilgan bo'lsada, nima aytganini faqat o'zi bilardi – deb ustoz ko'p gapirar edilar. Chunki, Hojixon Boltayev juda ham baytga boy, ularni meyoriga yetkazib ijro etadigan ohanglari mo'l, bir suvorani 5-6 ta so'z bilan aytadigan mukammal hofiz edi. Shunni uchun Jo'rxon aka ustadan "Kajhang" suvorani so'raydilar.

Jo'rxon akani ishorasini tushungan Hojixon Boltayev hazilomoz tarzda – "Bizni ovozni ham yoza olarmikan" – deb Kaj suvorani juda katta mahorat bilan ijro etadi. Ijro tugagandan keyin, - bir eshitaylikchi nima gap ekan - deb yangi magnitafonga ishora qiladi.

Orifxon Hotamov ehtiyotkorlik bilan magnit lentasini aylantirib, hozirgina ijro etilgan "Kajhang Suvora"ni qaytadan eshittiradi. Avvalo aytish kerakki STM magnitofoni ovozni juda mukammal, toza yoza oladigan texnik vositasi edi. O'z ijrosini musaffo tembrda tinglagan Hojixon Boltayev dildan quvonadi. O'zini ovozini, xonishini tinglay boshlaydi. Ashulaning ikkinchi baytiga o'tganidan boshlab ko'ziga yosh olib yig'lay boshlaydi. Ashulani oxirigacha mehr bilan tinglab ancha ko'nglini bo'shatib oladi. Ijro yakunida esa: "Biz jon jahdimiz bilan ashulani muxlisga ma'qul qilaylik deb, jonimizni berib, bor mahoratimizni ishga solib aytish payida bo'lar ekanmiz. Hamma gap tinglovchilarda bo'lar ekanku. "Bunday baytlarni yaratish uchun qanday inson bo'lish kerak ekan" – deb ko'z yoshlarini artib oladilar...

USTOZ SABOQLARI

Orifxon Hotamovning saboqlari, mashhur bastakor

Hoji Abdulaziz Abdurasulovning

"Gulzorim" asari misolida.

O'zbek musiqa merosi juda ulkan. Unda har narsani topish mumkin. Eng muhimi juda falsafaga boy, purma'no va har qanday mazmundagi musiqiy namunani topsa bo'ladi. Faqat mutolaa qilib, o'qib, o'rganib ularni mazmun-mohiyatiga yetishish mumkin. Bu eng avvalo mumtoz musiqa ijodkorlarining naqadar bilimli ekanliklaridan, ikkinchidan, xalq bastakorlarining mumtozlikni yaxshi idroklagani va tafakkurining naqadar e'tiqodiga, milliylikka va xalqining tabiiy hayotiga mutanosibligiga mosligini namoyon etadi. Shu bois bo'lsa kerak, azal-azaldan mumtoz musiqa ijodiyoti juda ham pok, sof holatda ustozlardan shogirdlarga o'tib kelmoqda. Shu o'rinda, tinglovchi muxlislarni ham, naqadar talabchan ekanligini esdan chiqarimaslik muhimdir.

Mumtoz musiqasining avlodan-avlodlarga o'tib kelishida ana shu ustoz-shogird an'alarining ahamiyati juda katta ekanligini aytib o'tmoqchiman. Buning sabablaridan biri, ustoz san'atkorlar tomonidan yaratilgan mukammal asarlar, mukammal ijro etgan ustozlar tomonidan shogirdlarga o'tkaziladi. Bu jarayon shogirdning o'z xohishi bilan amalga oshirilmaydi. Yoki bilib-bilmay o'rganib olgan ustozning amaliga aylanishi mumkin emas. Balki, haqiqiy mumtoz musiqa fidoiysi bo'lgan, kuy-ohangni buzib qo'yishdan qo'rqadigan, xalq mulkini noto'g'ri targ'ib etishdan uyaladigan, zamonasining san'atkorlari tomonidan tan olgan ustozlarning burchiga aylangan desam adashmagan bo'laman.

Eng avvalo, ustoz darajasiga yetgan san'atkor merosga xiyonat qilmaydi, albatta u haqiqiy ustozlar tarbiyasini olgan bo'lsa. Ikkinchidan, ustoz musiqiy merosni, eng mukammal ijro uslublaridan xabardor bo'lib, ularni yaxshi idroklagan bo'ladi. Uchinchidan, asarni o'rgatishda asl holini saqlab qolishga katta e'tibor beradi. To'rtinchidan, namunani har bir o'ziga xos jihatini sabr bilan, e'tiborli bo'lib uqtirib boradi. Beshinchidan, asar to'la o'rganib bo'lmaguncha ijrosiga ruxsat bermaydi. Ustozlarning mana shu xislatlari mumtoz musiqamizning avlodan-avlodlarga benuqson o'tib kelishida muhim ahamiyat kasb etib kelmoqda.

Orifxon Hotamov bu borada juda talabchan ustoz bo'lganliklari shogirdlari tomonidan e'tirof etiladi. Ustozning shogirdlarga asar o'rgatishdagi o'z uslublari va talablari bo'lgan. Bu juda sodda va kamtarinlik

bilan amalga oshirilganligini e'tirof etish lozimdir. Lekin talabchanlik darajasi juda yuqori bo'lgan. Avvalo, ustoz asar o'rganuvchi shogirdning ovoz imkoniyatiga e'tibor berib tanlagan. Imkoniyati mavjud bo'lib ishtiyoqi bo'lgan shogirdga esa, butun jon-jahdi bilan, mehr ila o'rgatishga kirishgan. Bunda, hech qachon ustoz alohida joy, maxsus sharoit tanlamaganlar. Eng muhimi, shunga vaqt topish, ishtiyoq bilan mehnat qilish hamda muntazam shug'ullanib turish. Hattoki, o'z zamonasining dongdor xonandasi, xalq artisti Saodat xonim Qobulovaga Bobur g'azali bilan "G'ofil o'lma" ashulasini O'zbekiston Radiosi binosining yerto'lasida o'rgatgan ekanlar.

Biz shogirdlar har birimiz ana shunday ustozning mehridan va bilimidan bahra olishga muyassar bo'lganmiz. Har bir dars, unitilmas bir xotiralarga aylangan. Shu bois, ustozning saboq jarayonini ba holi qudrat bayon etishga jazm etdik. Bundan murod shuki, umidli ovoz sohiblarimiz musiqiy an'anani o'zlashtirishda oz bo'lsada bizning ustozimizni o'gitlaridan bahramand bo'lsalar, biz o'zimizni maqsadimizga erishgan deb hisoblardik.

Ustozdan men 50 dan ortiq ashulalarni o'rganganman. Har bir asarning saboq davri bo'lgan. Shulardan biri Hoji Abdulaziz Abdurasulov ijodiga mansub ashulalardan biri "Guluzorim" asaridir. Aslida, bu asarni men o'zimcha ustozlar talqinidan o'rganib, lozim sharoitda aytib yurardim. Bundan tashqari juda ko'p hofizlar, xonandalar repertuaridan o'rin olgan asardir. To'g'risini aytish kerakki, ushbu asarning ikki ijro yo'li mavjud. Birinchisi, Hoji Abdulaziz Abdurasulov ijro etgan namunasi. Ikkinchisi, soddalashtirilgan varianti bo'lib, ko'pchilik ashulachilar shu uslubda ijro etadilar. Asar Navoiyning so'zi bilan aytilib kelinadi. Hanglarini talqin etishda ham, turlicha iboralar bilan aytilib kelingan. Amaliyotda bu Samarqandcha ijro uslub deb ham yuritiladi, bu shunisi bilan go'zal vohaviy xususiyat kasb etib kelgan.

Samarqand ijro uslubi bir qator keksa ustozlar tomonidan saqlanib avloddan avlodlarga o'tib kelayotganligini e'tirof etish joizdir. Jumladan, Hoji otaning shogirdlaridan biri keksa san'atkor Samarqandlik Soliyev Jo'raqul va Halimov Farxod, O'ktam Halimov kabi zamon xonandalari ijrosida bu uslub tinglovchilar e'tiborida qolgan. Bu uslubga xos jihatlarning ovoz ishlatishda, nafasni ravon tutishda va albatta shunga mos talqin etishda namoyon bo'ladi. Ya'ni, ovoznik holatda ishlatish, shahd bilan qo'rqmasdan va ishonch bilan asarning avj pardalariga sakrash, juda katta mahorat bilan avj pardalarini,

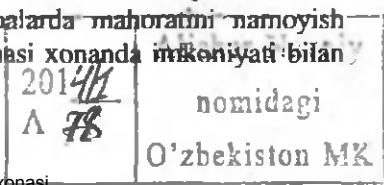
ya'ni ohang girdobini namoyish etish va pardalarni aylanma harakatlari xonandalikdagi mohirlikni namoyish etish ana shu yuqorida keltirilgan xonandalar talqinida muayyan holda saqlangan.

Aytish kerakki, "Guluzorim" ashulasi xalqimizning ma'naviy merosidir. Musiqa shinavandalari tomonidan doimo ardoqlanib kelinyotgan ashulalardan biridir. Shuning uchun bo'lsa kerak, har bir xonanda uni ijro etishni xohlaydi, yaxshi ijro etish uchun intiladi. O'zbek musiqa ijrochilik amaliyotida, bu asar juda ko'p variantlarda uchraydi. Bu ko'proq ashulachilarning shaxsiy ijrolari deb tushunish kerak. Mening fikrimcha buning sabablari ko'p. Shularning eng birinchisi, "Guluzorim"ni hamma aytgisi keladi. Uni avjlarini maromida talqin etishga uni imkoniyati yetadimi – yo'qmi, bu bilan ishi yo'q. Asarni, shunchaki ijro etib kichik ko'rinishga keltirgan hollar ham uchrab turadi. Lekin, haqiqiy ashulachilik amaliyotida "Guluzorim" ikki talqinda aytilib kelinadi. Xonandalarning talqinlarida keng ommalashgan bu variantlarning farqi, asosan ashulani avj qismining ijrosidadir. Birinchisi, Hoji Abdulaziz Abdurasulov ijro etgan varianti, avj pardalarida sakrab avj qilinadi. "Guluzorim" ashulasining birinchi variantida tik ovozga ega bo'lgan hofizlar ijro etadilar. Iloji boricha Hoji Abdulaziz Abdurasulovning o'ziday ijro etishga harakat qiladilar. Hamma xonandalar ham avj pardalarda kvarta yuqoriga sakrashga jur'at qilolmaydilar. "Guluzorim"ning ikkinchi varianti, yuqorida keltirilgan avj qismini kvartaga sakramasdan ikki pardada ijro etadilar. "Guluzorim"ni bu varianti ko'proq qo'llaniladi.

"Guluzorim" ashulasi xalqona ohang, mumtozlik jihatlar bilan ajralib turadi. Uning ohangi juda sodda, esda qoladigandir. Bir butunlikni tashkil etgan asosiy kuy jumlasini o'ziga xos to'rt kichik jumchalarni o'z ichiga oladi. Ikkinchidan, maqom yo'llarida yaratilgan.

"Guluzorim"ni maqomlarga qiyoslanishi, unda bastakorning avj qismida, ustalik bilan "avji turk"ni qo'llagan desak ham bo'ladi. Avj ashulaga shunchalik mos kelganki, go'yoki "Guluzorim" uchun yaratilgandek.

Uchinchidan, "Guluzorim" ashulasi xonandalarning ijroviy imkoniyat darajasini namoyish etishdir. Bu ashulada xonandalik sohasini eng murakkab va ustalik tomonlarini ko'rsatish uchun barcha jihatlar mavjuddir. Shahd bilan aytish, turli sakramalarda mahoratini namoyish etish, ohang jozibasini talqin etish, hammasi xonanda imkoniyati bilan bog'liqdir.

Kunlarning birida ustoz Orifxon Hotamov “Men senga “Guluzorim” ashulasini o’rgatib qo’yay deb qoldilar. Meni bu asarni bilishim va aytishimni aytgunimcha – “Sening aytganing – aytish emas” deb, “Men senga Amiriy muxammasi bilan, Hoji ustaning o’zlari ijro etgan yo’lni o’rgataman. Seni bilganing hali bilgan emas” - dedilar. Bundan ichimdan juda xursand bo’ldim. Chunki, ustozlar shogirdlarining holatlaridan doimo xabardor bo’lib turadilar. Suhbatni o’zida kim-nima, qachon va qayerda – bilib oladilar. Ustozlarning sezgirligi, ularning zakiy inson ekanliklaridan dalolatdir.

Ustoz shogirdlariga ashula o’rgatish jarayonidagi har bir darsini o’ziga xos sistemaga xos tartibi bo’lardi. Shunga binoan ozgina ashulaning so’z matnini tushuntirish, tanburda chertishdagi noxonlar, kuyning asl mag’zini tushuntirib ijro qilib berish va undan keyin sekin asta ashulani bir bayt – bir bayt o’rgatib borardilar. Ammo lekin har bir tovushni ustida ishlashga katta e’tibor qaratar edilar. Aytganini qilmasdan qo’ymasdi. Ustoz aytgan pardada va ohangda ijro etish shart edi. Shuni uddasidan chiqqan shogirdlarga ashula o’rgatar edilar. Ustoz Orifxon Hotamovning shogirdlarga ashula o’rgatish sistemasidagi asosiy bosqichlar quyidagilardan iborat:

- Saboqning boshlanishida Amiriyning muxammasini olib kelib berdilar va yaxshilab o’qib o’rganishimni, yodga olishimni ta’kidladilar;
- So’zni o’rganish davomida Hoji Abdulaziz Abdurasulovning ijrosini tinglab turishni maslahat berdilar;

- So’ngra muxammasning ma’nosiga e’tibor qaratib, uni sharhlab berdilar. Avvalo, so’zni ma’nosini tushunish xonandani shu matnni ma’nolar tizimida talqin etishga katta ta’sir etishini yana bir bor uqtirib o’tidilar. Matnda keltirilgan har bir ibora ahamiyatsiz qolmasligi, qaysi joyida sokin (sekin astalik bilan), qaysi so’z shiddatli talqin etilishi, kuylab aytilishigacha birma-bir tushuntirib o’tidilar;

GULUZORIM

Navoiy g'azaliga Amiriy nuxammasi

Hoji Abdulaziz Rasulov musiqasi

*Do'stlarim hir nozanin ishq bu hol etmish meni,
Zulfi savdosi alif qaddimni dol etmish meni,
Lola gul ruxsori hajr, ashkimni ol etmish meni,
Bir pari paykar g'ami, oshufta hol etmish meni,
Elga ahvolim demakka gungu lol etmish meni.*

*Ishq kelturmush meningdek telbani bu yerga kim,
Teshilur ko'ksim malomat, o'qidin har yerda kim,
Yo'q majolim o'yla ahvolim o'zingga derga kim,
Men havoyini, netong ko'rguzsalar bir-birga kim,
Elga qoshing fikri andoqkim, hilol etmish meni.*

*Oh kim gul yaprog'idek etaging tutgan kecha,
Ko'z uchi birlan oyog'ingga yuzim, surtgan kecha,
It kabi boshim qo'yib ko'yingda men yotgan kecha,
Oshkor etnasmiding ishqing vali etmush meni,
Boda zo'r aylab yig'i, be e'tidol etmush meni.*

*Gohi – majnun elga goh, men sog' ila teng o'lmusham.
Hasratingdan lola yanglig' dod ila teng o'lmisham,
Men xazon faslidagi yaproq ila teng o'lmisham,
Yor ko'yi ichra men tufroq ila teng o'lmisham,
Ishqi g'avg'osi bu yanglig' poymol etmush meni.*

*Ey guluzorim (voyey) rahm ayla nigorim,
Qo'yma meni (doda) zor yig'latib nigorim.*

Uztoz muxammasni ma'nosini tushuntirar ekan, har bir ibora, har bir so'zning atroflicha tushuntirishga urinar. Eng muhimi shoirning ilohiy ishq va uni qanchalar insonlarning holati bilan bog'liqligi, ruhiy jihatlama madad berishini uqtiradi. Xususan "Guluzorim"ni quyidagicha sharhlab berar edilar:

Do'stlarim, bir nozaninning ishq o'ti menga tushib, bir ahvolga soldi. Sochlarining savdosi **Alif** – tik qaddimni egib **Dol** – egik etdi. U ma'shuqaning lolaga qiyos chehrasi hajridan to'kkan ko'z yoshim qonga aylandi. Bir parivashning husni dardi parishon hol qilib, bu holimni aytishga qo'ymay gung – lol etdi.

Bu yerga mendek telbani ishq keltirdi. Endi uning malomat o'qidan ko'ksim teshiladi, o'zimga o'zim ahvolingga qara deyishga ham majolim qolmadi. Endi mendek havoyi – beqarorni bir-birlariga ko'rsatib kuladilar. Axir egma qoshingning fikri meni hilol – yangi chiqqan oydek egib qo'ydi.

Oh kim, etaging gul yaprog'idek to'kilgan kecha go'yo ko'z uchim bilan oyog'ing poyini yuzimga surtdim. It kabi ko'yingda boshimni ko'tarolmay yotganimda ishqimni oshkor etmasmidim. May yig'latib, yanada holimni og'irlashtirdi.

Bu ishq tufayli elga men goh aql-farosatli sog'lom inson, goh Majnundek devona bo'ldim. Ma'shuqaning hasratidan bag'rim qon lola kabi, ammo insof, adolat bilan teng bo'ldim. Hazon faslidagi sariq yaproq kabiman. Yor hajrida tuproqqa ham tengman. Shu zaylda ishq savdosi meni poymol etdi.

Ey guluzorim, rahm qil menga, zor yig'latib qo'yma nigorim.

- Ovozni sozlash uchun kichkina-kichkina ohanglarni xirgoyi qilib, sekin asta ijroga o'tadilar. O'zi ustoz, xirgoyi qilib aytish usulini faqat ashula o'rgatishda ishlatadilar;

- Ashulani daromad qismini aytib beradilar. Daromadni avvalo ohangi puxtalab olinadi, so'ngra so'z bilan birga aytib o'rganiladi. Ohang bilan so'z mutanosib bo'lgandan keyin asosiy ohang mungi ustida ishlanadi. Bunga so'zni sharhlagandagi matn mazmuni va ohang mag'zi asos bo'ladi. Ashulaning asosiy ohang mungini ilg'ab olinguncha mashq qilinaveriladi. Chunki, har bir ashulaning daromad qismi asarning asl ohang mag'zini ochib berishni talab etadi. Ashulaning daromad qismi tinglovchilarning ham asar muhitiga olib kiradi va sozlaydi. Tinglovchi diqqatini o'ziga tortishi kerak;

- Shundan so'ng asarning har bir tarkibiy qismlari birma-bir shunday qilib o'rgatiladi. O'rgatish jarayonida har bir pardaga e'tibor qaratiladi. Pardalarning ohangi va so'z bilan uyg'unligiga katta ahamiyat qaratiladi;

- Asarning avj pardalarini ketma-ketligini bir-biriga mos holda kuylash juda muhim. Shu bois avj pardalari alohida, e'tibor bilan kuyla-

nadi. Har bir pardaning jarangiga katta e'tibor beriladi, nafasni to'g'ri olish va ishlatish, ovozni toza chiqarish, ohangni ma'nodor talqin etish bunda eng muhim jihatlardir. Bosqichma bosqich yuqoriga ko'tarilish va pastga tushishlarda silliqlik va ohang jozibasida ustida ishlanadi;

- Ustozning bu ko'rsatmalari boshidan oxirigacha har bir darsda qaytariladi. Murakkab bo'g'inlar, ya'ni so'zda ovoz talqiniga mos yoki qiyin bo'lgan so'zlar - bo'g'inlar va pardalar ustida ishlaniladi. Toki so'z va ohangda ma'lum ma'no chiqsin;

"Guluzorim" asari ustida olti oy ish olib borildi. Ustozning ko'ngli to'lgandan so'ng bir-ikki konsertlarda ijro etildi. Shundan so'ng radioga yozib olindi. Avvalo, aytishim lozimki, men o'rganib aytib yurgan davrlarimda hech narsani bilmay, "Guluzorim"ni bilaman, deb aytib yurar ekanman. Olti oy davomida butunlay boshqacha ohang bilan, mehr bilan va eng muhimi o'zimga katta ishonch bilan ayta boshladim.

G'urur bilan bir voqeani bayon etishim kerak. Buning sababi, haqiqiy ustoz darajasidagi bilimli san'atkorlar, doimo ishlangan, ustoz sabog'ini olgan va puxta ijro etilgan asarlarga albatta o'z munosabatlarini bildirar ekanlar. Mening ijroimda "Guluzorim" ashulasi radio to'liqlari orqali yangragandan so'ng, kunlarning birida radioga ishga kelib tursam, radio binosining oldida mashhur xonanda, Farg'ona bulbuli Tavakkal Qodirov turibdilar. Shu paytlarda men u kishini faqat televizor orqali tanir edim. Ustozni ko'rganimdan xursand bo'ldim. Men ustozga salom bersam meni salomimni olarmikan deb, qo'limni ko'ksimga qo'yib salom berdim. Ustoz, salomimga alik olib - "Men seni kutib o'tiribman" deb - quchog'lab peshonamdan bitta o'pdi. Uqtirib, - "Bu "Guluzorim"ni aytganing uchun" dedilar. - "Men Toshkentda nohorda bir xizmatga kelgan edim, maxsus seni ko'rgani keldim. Yana mana shunaqa ashulalarni aytgil" - deb duo qildilar va xayrlashdilar.

Men yoshligimga borib, radio binosining eshigidan kirib, ichkaridan qarab turdim. "Haqiqatda meni ko'rgani kelganmikanlar" deb. Qarab tursam, yo'ldan "taksi" ushlab o'tirib ketdilar. Shu paytdagi holatimni tushuntirib berishim qiyin, lekin ustozlarning bir nazarining o'zida olam-olam sehr, ma'no borligiga tushunib yetdim. Olti oy davomida ustozim Orifxon Hotamov jon'kuydirib o'rgatgan, pardama-parda ohanglarni menga o'tkazganining tagida Samarqand ijrochilik an'anasi, Hoji Abdulaziz Abdurasulovning uslubi mujassam topganini his eta boshladim. Ustozlarga tahsinlar aytib ularning borliklariga yana

bir bor shukurlar qildim. Ustozlar sabog'ida katta maktab va hikmat bor ekanligiga yana bir bor amin bo'ldim.

Ustoz Orifxon Hotamov, "Maqom ansambli"da faoliyat olib boradigan har bir xonandaning ovoziga moslab asarlar yaratib o'rgatishga intilib yashadilar. Xonandalarni ovozi va tabiatiga mos asarlar yozib, o'rgatib, radio fondiga yozdirgunga qadar shogird bilan yonma-yon, birgalikda amalga oshirgan. Qilingan mehnat zoye katmasin, undan xalq-tinglovchi bahramand bo'lsin va o'z bahosini bersin degan shiorga doimo amal qilib kelganlar. Ana shunday ijodiy muloqotlarda, ustoz-shogirdlik an'analarida yuzaga kelgan Orifxon Hotamovning asarlaridan va shogirdlaridan: Halq hofizlari Mahmud Yo'ldoshevga Cho'lpon so'zi bilan "Qalandar ishq", Po'lat Mo'min so'zlari bilan "Non butundir", "Vijdon saqlagay" va "Topodur", Barot Isroil so'zi bilan "Xalqimiz" asarlarini, Soyib Niyozovga Po'lat Mumin so'zi bilan "Ishqona bitilmushdir", Fuzuliy g'azali bilan "Aylamush", "Jafo qildilar" kabi asarlarni;

Xalq artisti Matluba Dadaboyevaga "Ayo dilbat" Lutfiy g'azali, "Guluzorim" Navoiy g'azaliga Amiriy muxammasi, "Naylayin" Navoiy g'azali, "O'lmasun" Naviy so'zi, "Xorazm Nasrulloysi", "Parvo qilmaysan" Bobir g'azali, Po'lat Mo'min so'zlari bilan "Vafo qilmaysan", "Yaxshilar birdoshidan", "So'rg'il" Uvaysiy so'zi, "Har kecha" Nodira g'azali, "Rahm et parvardigorim" Rasuliy so'zi, Haydar Yahyo so'zi bilan "Sen o'zing" kabi ashulalarni;

O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Mahbuba Hasanovaga "Kechmadim", "Ovvora qilma" va "Ettigimdandur" Chustiy so'zlari, "Yor kelur" Sharof Rashidov so'zi, "Seni ko'rdim" Mashrab g'azali, "Qaro bo'libdur" Navoiy g'azali, Aylading qo'yding" va "Sarvi qomat" Furqat so'zlari bilan asarlarni;

O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Nasiba Sattorovaga Mahbubiy so'zi bilan "Eta bilmas", "O'rgiloyin" Chustiy g'azali, "Janonga yo'liqdi" Navoiy so'zi, Fuzuliy so'zi "Nasruvlluiy" kabi asarlarni xuddi an'anaga talabchanlik darajasida o'rgatib tinglovchilar e'tiboriga havola etishga muayassar bo'lgan.

Ustozning asarlarini xalqchilligi, mumtozligining ham sabablaridan biri shunda bo'lsa ajab emas. Chunki, haqiqiy ustozlarga xos saboq berish, an'anaga sodiq qolib yangi avlodni barkamollik qabilida tarbiyalash, o'tmishga sadoqat bilan va kelajakka muhabbat bilan qarashni uqtirib shogirdlarni tarbiyaladilar. Biz Orifxon Hotamov

saboqlari timsolida butun o'tgan ustozlarni an'anasini ko'ramiz, o'zimiz shunga o'xshashga harakat qilamiz va shogirdlarning ustozlar o'gitini qunt bilan egallashlarini tarafdorimiz.

“SODIRXON USHSHOG‘I” IZIDAN

Orifxon Hotamov Jo'raxon Sultonovdan Abdurahmon Jomiy so'zi bilan aytiladigan Sodirxon Hofizning “Sodirxon Ushshog‘i” asarini o'zgacha bir ixlos bilan o'rgangan ekanlar. Ushshoqlarning bir namunasi sifatida “Sodirxon Ushshog‘i” xalqimizning ardog‘iga aylangan. “Ba yak karashma” so'zi bilan xalq orasida ommalashgan bu asar mumtoz xonandalarning barchasini o'ziga rom etgan desak mubohlag'asiz bo'ladi. Har qanday xonanda bu asarni ijro etishni orzu qiladi. Lekin, bu asarning asl ijro uslubi ayrim ustoz xonandalardagina asralib qolingan. Shunday ijrolardan biri Jo'raxon Sultonov talqinidir. Jo'raxon Sultonov bu asarni Sodirxon uslubida ijro etgan va o'z shogirdlariga bu uslubni saqlanishiga katta e'tibor berilishini uqtirib o'tganlar.

Orifxon Hotamov “Sodirxon Ushshog‘i” ashulasini ustози Jo'raxon Sultonovdan o'rgangan. Bu asarni ustoz o'zlashtirib, albatta o'z uslubiga moyilroq qilib ijro etadi. Asarning falsafasi, jozibasini, ichki tuzilish va harakatlari har qanday ijodkorni ilhomlashtirishga qodirdir. Bu jihat Orifxon Hotamovni ham ijod sarhatlarida yangi sahifalarni ochishga undaydi. Shu bois Sodirxon hofiz ijodi bilan yaqindan tanishishni maqsad qilib qo'yadi. Bu maqsadni amalga oshirishda do'sti, ijodiy maslakdoshi, xalq hofizi Marufxo'ja Bahodirov bilan qadrdonligi ijodiy natijalarni beradi.

Orifxon Hotamov Ma'rufxo'ja Bahodirov bilan 50-yillardan do'stlashib, ijodiy jihatlama ko'p muloqotda bo'lgan. Yillar davomida bir-birlaridan o'rganib, musiqiy merosni o'zlashtirib, ijro uslublarini qunt bilan egallab kelganlar.

Men, Ma'rufxo'ja Bahodirov bilan Yunus Rajabiyning ijodiga bag'ishlangan yubiley marosimida birinchi bor ko'rishganman. Ustoz Yunus Rajabiyni xotiralash marosimida Orifxon aka bir'cho'qqi soqolli, kekxa bir kishi bilan juda qalin quchoqlashib ko'rishdilar. Uzoq so'rashishlardan keyin mehmon – “Orifxon, men sizdan juda xursandman. Umringizdan baraka toping.” – dedilar. Shunda Orifxon Hotamov – nimaga ustoz – deb sababini so'raganday bo'ldilar. Mehmon –

“Naqildim” ashulamni o‘zingiznikidek qilib olib ommalashtirib yuboringiz. Butun xalq aytib yuribdi. Mani yo‘limdan ham chiroyli qilib aytibsiz. Bu men uchun katta voqea...” dedilar. Bu cho‘qqisoqol, istarasi issiq va kelishgan inson Tojikiston xalq hofizi, Sodirxon hofizning shogirdi Ma‘rufxo‘ja Bahodirov edi.

Darhaqiqat, “Naqildim” ashulasi xonandalik ijro amaliyotiga tez va keng singib ketdi. Ayniqsa, Rasulqori Mamadaliyev talqinida o‘zgacha joziba topganligi xalqimizga ayondir. Hozirgi paytda Ma‘rufxo‘ja Bahodirov ijodiga mansub “Naqildim” ashulasi har bir mumtoz xonandaning ijro repertuaridan joy olgan. O‘quv dargohlarida o‘quvchitalabalar ijro dasturidan joy olganligini ham e‘tirof etish lozimdir.

Orifxon Hotamovning Ma‘rufxo‘ja Bahodirov bilan ijodiy muloqotlari negizida Sodirxon hofizning bir qator asarlari qaytadan jonlanganini ko‘rish mumkin. Orifxon Hotamovning ijodida mumtoz asarga yangi so‘zlar qo‘yib ijro etish jihatlari ham ancha ijobiy natijalar bergan. Shu uslubda Orifxon Hotamov Sodirxon hofizning bastakorlik ijodiga qo‘l uradi. Uning “Qashqarchai Ushshoqi Sodirxon”, “Sodirxon Segohi”, “Sinaxiroji Sodirxon”, “Karimqulibegii Sodirxon” kabi ashulalariga yangi so‘zlar qo‘yib ijro etadi. Sodirxon hofiz yaratgan asarlar o‘zgacha va o‘zbek mumtoz adabiyoti namunalari bilan aytilganda o‘zgacha bir joziba bilan yangradi. Albatta, Orifxon Hotamov o‘z uslubiga xos jihatlari bilan boyitib ijro etadi. Bunday talqindan so‘ng hattoki, amaliyotda Orifxon Hotamovning asarlari deyishga ham borilgan. Lekin, Orifxon Hotamov bu asarlarga so‘z qo‘yib o‘zining shogirdlariga o‘rgatadi va yangi talqinda tinglovchilar e‘tiboriga havola etadi.

Ustoz Orifxon Hotamovning talqinida taqlid sezilmaydi, bunga urinishni ham ko‘rish mumkin emas. Balki, Orifxon Hotamov Sodirxon hofizning asarlarini asl holatini saqlab qolgan. Faqat o‘zining uslubida ijro etadi. Eng avvalo aytish kerakki, Sodirxon hofizning musiqiy namunalarida erkin ijroga katta e‘tibor berilgan. Orifxon Hotamov bu asarlarni o‘z ijro uslubiga mos holda va bir tekisdagi usulga tayanib, sokinlik bilan ijro etadi.

Sodirxon hofiz “Ushshoq”ni davomi sifatida, uning qashqarchasini yaratgan va bu ashula forsiy tilda aytilib kelingan. “Qashqarchai Ushshoqi Sodirxon” ashulasiga Orifxon Hotamov Alisher Navoiy so‘zini qo‘yib ijro etadi.

QASHQARCHAI USHSHOQI SODIRXON

Navoiy g'azali

*Ko'yida yig'lar edim, men zor har bemorg'a,
Endi yig'larning bari, bemorlar men zorg'a.*

*Hajr bepoyon yo'lin qatl, aylamak dushvor erur,
Zayfdin men kim yururman qo'l tayab, devorg'a.*

*Telba ko'nglimni hushidin, qoni yuzdin, za'faron,
Qilsalar daf'i jununim bas, durur tumorg'a.*

*Yo'q ajab o'lsam dog'i kavsar suvi bo'lg'ay nasib,
Noz vaqti solsam o'zni kulbai ham vorg'a.*

*Zor bo'lib miskin Navoiy, necha kim chekdi fig'on,
Qilmadi ul oy tarahhum, bu fig'onu zorg'a.*

Ustoz bu asarni Navoiy so'zi bilan shogirdlaridan O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist, Mahbuba Hasanovaga o'rgatadi. "Qashqarchai Ushshoqi Sodirxon" ashulasi Mahbuba Hasanova ijrosida yangicha bir ko'rinishda talqin etiladi va xuddi Orifxon Hotamov asaridek tinglovchilar e'tiboridan joy oladi.

"Sodirxon Sinaxiroji" ashulasiga Alisher Navoiyning "Xabar yo'qdur bu kun" radifli g'azalini qo'yadi. Shu o'rinda aytish kerakki, Orifxon Xotamovning Sodirxon hofiz ijodiga bo'lgan munosabatini, ustoz san'atkor, mohir sozanda, xonanda va bastakor, O'zbekiston xalq artisti O'lmas Rasulovning fikrlarini keltirish o'rinlidir. "Shu o'rinda – deb yozadi O'lmas Rasulov – Orifxon Hotamovning mashhur Sodirxon hofiz ijro etgan ashulalar ijrosiga ijodiy munosabatda bo'lganlariga bir nazar tashlasak. Ustoz Sodirxon hofizning "Ufori Karimqul begi", "Sodirxon Segohi", "Sodirxon Ushshog'i qashqarchasi" kabi o'ndan ziyod ashulalarni o'ziga xos tarzda ijro etadi va shinavandalariga ma'qul qila oladi. O. Hotamov bu asarlarni ijro etarkan, ulardagi barcha xususiyatlarni saqlab qolgan holda, ijroni o'z uslub va tajribalari bilan boyitdi. Nazarimda, yangi ijroda

Sodirxon hofizning asarlari xonaqohiylikdan ko'ra kengroq makon topa oldi".¹

USTOZGA HURMAT

Ustoz – shogird an'analaridan

Ma'lumki, o'zbek milliy musiqiy an'analarimiz namunali ta'lim va tarbiya, odat va udumlar hamda qadriyatlarga boy. Ayniqsa, bir hunarni o'rgatishda ustozlik qilgan insonlarga behisob hurmat va ehtirom ko'rsatilishiga katta e'tibor berib kelingan. Bu xususda Hazrat Alisher Navoiy ham ikki enlik baytlarida olam-olam ma'no beruvchi satrlarni bitib qoldirganlarki, ushbu baytlar orqali jarayonni barcha amali va ma'nosi unda mujassam topgan.

*Haq yo'lida kim senga bir harf o'qitdi ranj ila,
Aylamak bo'lmas ado oning haqqin yuz ganj ila.*

Demak har bir insonni hayotda o'z o'mini topishi va ega bo'lishi, bir kasbni o'zlashtirib hunarmand yoki mutaxassis bo'lishida ustozlarning beminnat xizmatlari bo'ladi. Shuning uchun ustozga bo'lgan hurmat, uni e'zozlash, qadrlash kabi shogirdning ustoziga bo'lgan munosabatlarni ham qayerdandir o'rganishi lozim bo'ladi. Bunda shogird uchun eng ibratlisi, unga rahnamolik qilayotgan o'z ustozining ustoziga qilgan munosabatlari shogird uchun saboq bo'lishi begumondir. Men zamonamizning eng oliyjanob, bilimli, mohir xonandasi, betakror bastakorining shogirdi ekamligimdan doimo faxrlanib yuraman. Ustozimning o'z ustoziga bo'lgan hurmatini ko'rib lol qolganman. Shu bois ulardan umr bo'yi o'rgandim, ta'lim oldim va qadrlayman. Jo'raxon Sultonov va Orifxon Hotamovlarning bir-birlariga bo'lgan ustoz-shogirdlik munosabatlarini hech qanday jarayon bilan tenglashtira olmayman. Chunki, ularning bir-birlariga bo'lgan hurmat, ijodiy munosabat, qadrdonlik va ijrolaridagi tartib, benuqson talqin etish odobi, kattaga hurmat, kichikka izzatning barchasida zarracha g'ubor ko'rmaganman. Aksincha ularning ustoz shogirdlik jihatlarini o'zimga namuna deb

¹ Ўлмас Расулов, "Кўзга айлансин кўнгил", Т., 2012 й. 42 бет.

olganman va buni joni dildan bo'lajak xonandalarga ham namuna sifatida e'tirof etib o'tmoqchiman. Ajab emas, kelgusida Jo'raxon Sultonovdek, Ma'murjon Uzoqovdek, Orifxon Hotamovdek xalqimizning mumtoz musiqa san'ati ijrochiligini obro'siga aylanadigan vakillari yetishib chiqsa.

Orifxon Hotamov nihoyatda do'stlarni qadrlaydigan, qadrdonlar va bilimdonlar suhbatiga chanqoq, odamoxun inson bo'lganlar. Qaysi bir ustozga mehr qo'ymasinlar ular bilan do'stlashib ketganlar. Qaysi suhbat bo'lmasin ustoziga hurmatni joyida saqlab Jo'raxon Sultonovdan, ya'ni u kishining nomi bilan boshlar edi. Orifxon Hotamov odamoxun, do'stlarni diydoridan bahra oluvchi, o'zi doimo do'stlar davrasini tashkil etadigan inson bo'lganlar.

Ustozning eng sara do'stlari zamonasining taniqli kishilari, olimu-fuzalolari, sozandayu xonandalari edi. Hojixon Boltayev, Nurmuhammad Boltayev, Jo'raxon Sultonov, Ma'murjon Uzoqov, Akmalxon va So'fixon Boboxonovlar, Rasul qori Mamadaliyev, Ma'rufxo'ja Bahodirov, Hakimjon Fayziyev kabilar shular jumlasidandir. Bu insonlar bilan ustoz-shogird va do'st sifatida, faoliyati davomida birgalikda ijod etganlar. Shu bilan birga, Orifxon Hotamovning mukammal san'atkor bo'lib tarbiyalanishida, ijodini kamol topishida juda katta ta'sir ko'rsatganlar. Ular nafaqat ustoz, balki hamdard, suhbatdosh, maslahatgo'y va doimiy muloqotdagi hamfikir do'stlari bo'lganlar. O'z o'rnida Orifxon Hotamovning bu ustozlarga e'tiqodi baland bo'lgan. Lekin, ustoz sifatida eng qadrlil, butun hayotida va ijodida tayangan inson Jo'raxon Sultonov bo'lganlar.

Orifxon Hotamovning musiqiy bilimi, ijrochilikdagi talqin mezonlari ana shu ustozlarning uslub va xususiyatlari bilan shakllangan bo'lsada, namuna va ideal Jo'raxon Sultonov bo'lgan. Muayyan asarni o'rganishda va ijro etishda bexato bo'lish Jo'raxon Sultonov ijod tamoyillarining asosini tashkil etgan. O'z o'zidan Orifxon Hotamov talabchanlik (baland ovoz, ijroni maydalamaslik, puxta o'rganib toza aytish, mukammallikka xos asar tanlash) xislatlar ustozlardan o'tganligini e'tirof etish lozimdir. Hattoki, tanbur ijro etishdagi noxun tashlash ham Jo'raxon Sultonov uslubiga tegishlidir. Ortiqcha narsalar yo'q. Aniqlik, burro, qisqa va ma'noli noxun tashlashga asoslangan.

Orifxon Hotamov Jo'raxon Sultonov bilan 40-yillarda Yangi yo'l teatida uchrashganlar va shogird bo'lish istagini aytganlar. Shundan boshlab ko'p yillar davomida ustoz sabog'ini olib, ular bilan birga ijod

qilib, birgalikda faoliyat olib borganlar. Jo'raxon Sultonovning ijro uslubi bilan bog'liq amaliy jihatlarni o'ziga ideal deb bilgan Orifxon Hotamov, uning musiqa ijrochiligi va bastakorlik ijodiyotini qunt bilan o'rganib, egallashga harakat qiladi. Barcha ustozlarga hurmati baland bo'lsada, Jo'raxon akani hammadan ko'ra ulug'lab, shunga yarasha munosabatda bo'lgan. Buning sabablaridan biri, Jo'raxon akaning uslubidagi mukammallik, shiddat, an'anaga xoslik va zabardastlik bo'lsa ajab emas. Shu bois, o'zining faoliyati davomida Jo'raxon akani eslamasdan ish boshlamas, har doim ustozining amaliga munosib ijod etish payidan bo'lgan. Bu xislatlar uning do'stlari, shogirdlariga doimo eslatishlarida ham namoyon bo'lib turardi. Esлагanda ham, ustozining eng nozik xislatlari, hozirjavobligi, so'zning ma'nosini yaxshi bilishi, ohanglarda buyuklikni ifoda etishi, ovozning sof pardalarda xohlagan yo'lga yurita olishi va albatta mumtoz musiqaga sadoqatli munosabatlari hamda tik va baland ovozi bor shogirdlarni doimo izlab o'z yordamini ayamasligi xususida zavq va hurmat ila eslardi. O'z o'rnida qayd etish joizki, yillar davomidagi muloqotlar va hamkorlik natijasida ustoz Orifxon Hotamov uchun otadek ulug' bo'lib qolib, unga qattiq bog'lanib qolgan. Shuning uchun bo'lsa kerak hech qachon ustozini og'zidan qoldirmas edi.

Darhaqiqat, o'zbek xonandalik san'atida ustoz darajasida e'zozga musharraf bo'lgan Ma'murjon Uzoqov, Saodat Qobulova, Ochilxon Otaxonov, Zokirjon Sultonov, Eson Lutfullayev kabi manzurnafas san'at namoyandalarining ijodiy kamoloti Jo'raxon Sultonov bilan bog'liq bo'lganligini e'tirof etish o'rinlidir. O'z o'rnida ustoz Jo'raxon Sultonov ham shogirdlaridagi mumtoz musiqa ijrochiligiga xos bo'lgan barcha xususiyatlarni qadrlagan va ishongan. Ular bilan birga ijod qilgan va uslubini o'z shogirdlariga singdirgan. O'zining ijodiga mansub asarlarni o'rgatish bilan bir qatorda talqin mahoratlarini ulg'aytirgan. Chunki, Jo'raxon Sultonov asarlarini ijro etish mushkil. Buning uchun maxsus o'quv, tayyorgarlik, mahorat va tajriba zarur bo'ladi. Ustozning uslubida eng muhimi baland pardalarga harakat juda tez amalga oshiriladi, baland pardalardagi talqinda esa katta intervallarga sakrash harakatlari ko'p uchraydi. Bu jihatlar xonandadan katta mahorat talab etadi. Shu bilan birga unutmazlik kerakki baland pardalardagi ijro chinakam, dardli talqin bo'lishi kerak. Tinglovchilarni qalbini jumbo'shga keltiruvchi to'lqinlar ham aynan avj pardalaridagi sadolarda eng to'liq aks ettiriladi. Shu bois xonandalar xonish paytida ashulani avj

pardalarini chiroyli ovozda va tushunarli qilib talqin eta bilishi kerak. Aks holda asarni asl mohiyatini ochib berish mushkuldir. Undan tinglovchi ham ma'naviy biror narsa olishi qiyin bo'ladi. Ashulani to'liq o'rganib, an'anaga xos, ustozlarning yo'llariga mos qilib ijro etishda hikmat katta. Buni buzish mumkin emas. Uni avvalo o'rganish kerak. Keyin shunga munosib ijro etish, ya'ni idrokli talqin etish lozim. Har qanday ijro o'z tinglovchisini topib oladi.

“Xonanda bo'lish yoki ashula aytish shunchaki havas emas, uni bir to'xtamga yetib kelishida kechilgan mashaqqatni o'zi insonni tarbiyalab qo'yadi” der edilar ustoz. Ana shu mashaqqat deganlari xonandalikni o'zlashtirishdagi saboq maktablaridir. Ustozlarning, ana shu saboq mashaqqatlariga chidagan, undagi yukni ko'tara olgan va asosiy jihatlarini o'zlashtirishga qodir bo'lgan shogirdgina mumtozlik xususiyat kasb etuvchi xonanda bo'lishi mumkin ekan. Xonandaning baytni tushunib yetishi ijrosi uchun qulaylik yaratishi, ya'ni xonanda baytning ma'nolariga asoslanib ma'lum holatda va holatni ifodalashi oson kechadi. Ohang talqin etish puxta bo'lishi uchun ko'p yillik ijro tajribasi bo'lishi shart.

O'z o'mida Jo'raxon aka ham Orifxon Hotamovni juda yaxshi ko'rgan. Orifxon Hotamovni Toshkentda uylariga qanday mehmon kelsa, doim ustozni ishtirok etgan. Ayniqsa Xorazmdan Hojixon Boltayev, Nurmuhammad Boltayev kelgan damlar Jo'raxon akasiz o'tmagan. Chunki, har bir bunday diydor onlari, uchrashuvlar baytxonlik va ashulaxonlikka aylanib ketgan. Hofizning uylarida suvoraxonlik, azaliy ashulalarni va yangi ijodlarni tinglash odatga aylanganiga sabab mana shunday ustoz san'atkorlarning tez-tez Orifxon Hotamovning xonadonlariga tashrif bo'yurib turganligini mahsulidir.

Orifxon Hotamovning shogirdlari va ularning ijro repertuariga nazar solsak, albatta Jo'raxon Sultonovning ijodiga mansub asarlarni ko'pligiga guvoh bo'lamiz. Bu jarayon ijrochilik maktabini shakllanishi va rivoji desak mubolag'a bo'lmaydi.

ORIFXON HOTAMOV IJODIGA CHIZGILAR

Bastakorlar orasida Orifxon Hotamov o'z ijodida ashula janriga alohida e'tibor bilan yondoshgan va ijodiy mahsullarini o'zi maromiga yetkazib ijro etgan yetuk xonandalardan hisoblanadi. O'zbek mumtoz musiqasidagi ashula janri juda ko'p jihatlidir. Lekin mumtozlik yoki maqom yo'llariga yaqinlari alohida ajralib turadi. Orifxon Hotamovning ijodiga mansub asarlar ana shu maqom yo'llariga xos ashulalarga yaqinligi bilan ajralib turadi. Qayd etish lozimki, Orifxon Hotamov ashula yozishda, kuyga so'z tanlashga juda ham katta e'tibor bergan inson. Avvalo, original so'zga murojaat etishni odat qilgan. Uning ijodiga nazar solsak, Sakkokiy, Huvaydo, Lutfiy, Ogahiy, Maxtumquli, Jomiy, Navoiy, Mashrab, Furqat, Muqimiy, Habibiy, Chustiy kabi klassik shoirlarimizning so'zlariga asoslanganligini guvohi bo'lamiz.

Ustaning qiziq odatlari bor edi. Ijrochilik jamoasidagi xonandami yoki boshqa ijrochilar tomonidan aytilgan har qanday ashulani tinglaganlaridan so'ng, ertasiga shu shoirning ilk chiqargan kitobini olib kelib bolalarcha xursandchilik bilan shu ashulani so'zlarini shogirdlariga ko'rsatardilar. XX asrda ko'p kitoblar turlicha nashrlarga uchragan, so'zlarini o'zgartirilgan holatlari ham uchrab turadi. Shu bois, asarni ilk namunasini olib kelib, shunga to'g'irlab aytilishini qayta-qayta uqtirar edilar. Uylarida klassik shoirlar qalamlariga mansub asarlarning asl nusxalari saqlanadi. Yillar davomida bu kitoblar Orifxon Hotamovning qo'lidan bir necha bor o'tgan. Har doim kitobni mutolaa qilganda yangi musiqiy asar paydo bo'lishi muqarrar edi. Ustozning ijod mezonlari ham hayotiy. Ko'p asarlari o'zlarining holatlaridan kelib chiqib yaratilgan. Ustoz san'atkorlar falsafiy odam bo'lishadi. Chunki, ko'pni ko'rgan, ko'p holatlarni badiiy obrazlarda ko'ra biladigan insonlar bo'ladi. Agar ijodkorda shunday holat bo'lmasa, original asar chiqishi qiyin. Har bir asarni o'zining tanasidan o'tkazib, tafakkuri bilan idroklagan holda yaratadi.

Ijodkorlar ko'p, lekin Orifxon Hotamov asarni o'zi anglab, o'zi idroklab, o'zidan o'tkazib yaratadigan ijodkorlar toifasiga kiradi. Uslubida esa, beg'uborlik asosiy mezon sifatida xizmat qiladi. Ya'ni, kuyning ohangi, tovushlarning munosabati, bir-biriga o'tishida juda ham muloyimlik, bir-biriga tarovatli munosabat sezilib turadi. Shuning uchun bo'lsa kerak, uning ijrosidagi pardalarning tarannumi juda mulo-

yim va bir-biriga mutanosib bo'ladi. Ustozning do'stlari, Orifxon Hotamovning bunday xislatlariga nisbatan "*Sariq yog' hofiz*" deb ta'rif berishganliklari ham o'zbek san'atkor ahli orasida ma'lumdir. Xususan, bunday ibora mashhur naychi san'atkor, ustoz sozanda, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Mahmudjon Muhamedov tomonidan aytilgan.

Odatda, musiqadagi tovushdan-tovushga o'tish jarayoni har bir tinglovchi va xonandalarning o'zida alohida bir ijod sifatida namoyon bo'ladi. Ovozlarni harakatidagi ustalik xonanda mahoratini ko'rsatib beradi. Bu jarayon Orifxon Hotamovda juda mukammal va eng muhimi beg'ubor shaklda rivojlanganligi uchun shu nomga sazovor bo'lgan. Ashula ijrochiligidagi tovushlar harakati ovoz talqinida "*Sariyog'dan qil sug'urgan*"dek holatni aks ettirganligi uchun ham shunday atagan bo'lishlari mumkin.

Qayd etish joizki, ustozning bu xislati ijro uslubining asosiga aylangan. Musiqiy merosimiz namunalaridan muayyan bir asarni o'rganib, aynan shunga mos ijro etishga harakat qilgan. Balki, bu jihat meros asarlarini turli ijrolar bilan boyishi uchun xizmat qilgan bo'ladi. Lekin, Orifxon Hotamov o'zining ijodida hech bir ashulani o'ziday aytmagan. Albatta o'zining ijro yo'liga solib aytgan. O'zining asariga o'xshatib yuborgan. Masalan, "*Xorazm Nasrulloi*"sini ham o'ziniki qilib aytib qo'ygan. Chunki, Orifxon Hotamov ashulada ko'p befoyda qochirim ishlatadigan hofizlar toyifasiga kirmaydi. Ashulani o'zini aytish kerak der edilar. Qochirimlarning o'rni bor va ularni o'rniga qo'yib meyorida aytish kerak. Qochirim ashulani buzadi. Ohang va matn ma'nolarini o'zgartirib yuborish bilan birga, tinglovchini chalg'itadi deb koyib qo'yar edilar.

Darhaqiqat, mumtoz musiqa merosimiz cheki yo'q ma'nolar ummonidir. Gap uni mukammal o'rganish, bilish va bilimli talqin etishda. Bu jihatlariga *Shashmaqom ijrochiligi o'rnak sifatida* xizmat qiladi. Orifxon Hotamovning baland va tik ovoqli shogirdlar bilan ishlashi, ularga ustozlarni o'g'itlarini uqtirishi, uslubini singdirishi va juda talabchanlik bilan mumtoz ashulalarni o'rgatishining zaminida ham oddiygina ustozlar haqiqati turishini anglash qiyin emas.

Orifxon Hotamovning san'atkorlik sohasidagi xislatlaridan yana biri – bu san'atkor odobiga katta e'tibor berishidir. San'atkor xalqning ko'zgusi, obro'si va e'tibori deb, shogirdlarni doimo shunga qarab tarbiyalar edilar. San'atkor uchun muhim bo'lgan tomonlar quyidagilardan iborat bo'lib, doimo xalqning nazarida bo'lishi qayd etiladi:

- Odobi va axloqiy jihatdan benuqson bo'lish;
- Aytgan so'zida, va'dasida turish va uni amalga oshirish;
- Oilani muqaddas deb bilish;
- Kattani hurmat qilish, kichikka izzatda bo'lish;
- O'z kasbiga sadoqatli bo'lish;
- Musiqiy merosga har tomonlama hurmat bilan yondoshish, buzmasdan raso ijro etish;
- Ustozlar an'anasini qadrlash va uni munosib davom ettirish;
- Bor bilimini shogirdlarga o'tkazish;
- Doimo toza kiyinib, go'zal ko'rinishda bo'lish;
- Xulqi bilan namuna bo'lish;
- Shogirdlarga namuna bo'lish.

Orifxon Hotamovning shogirdlarga nisbatan bir sirli munosabatlari bo'lardi. Shogird har qanday asarni raso aytganda ham uni maqtamas edilar. Chiroyli aytishga harakat qilgin deb, boshqa shogirdlariga uning ijrosi ma'qul bo'lganligini faxr bilan namuna qilib ko'rsatar edilar. Ijrosi noma'qul bo'lgan, ya'ni talqinda shu ashulaga xos tarannum bo'lmagan yoki uddasidan chiqa olmagan xonandalarga esa, "bu ashulani aytibsan, yomon emas. Lekin, sen bu ashulani aytmay qo'rganing ham yaxshi bo'lardi" deb, ustozlar imtihonining natijasini aytgandek, to'g'risini aytib qo'ya qolar edi. Darhaqiqat, agar mumtoz musiqaning qoidasi bo'lmaganda va unga rioya qilishda ustozlar nazorati bo'lmaganda merosning holi nima kechar edi...

Orifxon Hotamov juda xoksor inson. Juda katta hofiz bo'lgani bilan hayotda juda oddiy inson. Bu kishida o'zini baland qo'yish, hurmat talab qilishi, o'zini ko'rsatish degan narsalarni o'zi hech qachon bo'lmagan. Tabiatan san'atni eng murakkab jarayonlarida tarbiyalanib shunga sodiq qolgan inson. Shu bois ustozning barcha faoliyatidagi ish va uslub tamoyillarida mukammallik, baland va tik ovoz, sof va toza ijro, shunga sadoqatli bo'lish, ortiqcha bezaklarsiz asarni o'zini mohiyatiga xos ijro etish, kuy va so'z mazmunini anglab talqin etish, iboralarga e'tibor berish, savodsiz ijroni tan olmaslik, ustozlarni an'anasiga asoslanish kabi xususiyatlar o'rin olgan.

Orifxon Hotamov xislatlaridagi yana bir jihatni ko'pchilik qadrlaydi. Ya'ni, u kishi g'iybatni yomon ko'radigan va umuman bunday mavzuli suhbatga aralashmaydigan inson. Ijodiy suhbatga tashna odam bo'lgan. Hech qachon choyxonalarga chiqib o'tirishganlarini eshitmaganman. Bo'sh vaqt bo'ldi deguncha kitob va g'azal mutolaasi bilan band bo'lishga oshiqar edilar. Ustozni uylarida alohida xonalari bo'lib, bu xonada ovoz yozadigan magnitafonlar, dutor, tanbur, skripka va pianinolar bor. Kitoblarni esa sanog'i yo'q. Asosan, klassik shoirlar kitoblarini oldingi davrlarda nashr etilgan nusxalari o'rin olgan. Bu bilan oxirgi davr, yangi zamon shoirlarini kitoblari yo'q demoqchi emasman. Lekin, asosan Jomiy, Navoiy, Lutfiy, Mashrab, Maxtumquli, Ogahiy, Huvaydo, Hiloliy, Gadoiy, Zavqiy, Xislat, Muqimiy, Charxiy, Chustiy kabi shoirlarni kitoblari o'rin olgan.

JO'ROVOZLIK SAN'ATI

O'zbek mumtoz va xalq ijrochiligining an'analarida, xonandalik ijro talqinlarining juda turi ko'p. Asrlar osha xalqimizning yuksak ma'naviyati negizida betakror qadriyatlari shakllangan va asrlar osha rivojlanib kelgan. Bu qadriyatlar asrlar osha avlodlardan avlodlarga o'tish jarayonida turli ijrochilik yo'nalishlari yuzaga kelgan. Ayniqsa mahalliy ijro uslublari va shaxsiy hofizlarning ijro yo'llarini bunga misol sifatida ko'rsatish mumkin. Xalq tomonidan juda yaxshi ko'rilgan va ardog'iga aylangan ijrochilik uslublari, an'anaviy tarzda avlodlardan avlodlarga o'tib kelmoqda.

Mumtoz xonandalik san'atining o'zi har tomonlama juda murakkabligi, ijrochidan katta iste'dod, ovoz va mahorat talab etishi bilan xalq qo'shiqchiligidan farq qiladi. Azal-azaldan xonandaning ovozi bo'lmasa bu amalga qo'l urmay qo'ya qolgan. Ovoz, faqat aytganda chiqadigan ovozning o'zigina emas. Odatda ovoz – balandligi, diapozoni, kuchi va tusi (tembri) bilan xarakterlanadi. Lekin xalq va mumtoz xonandalik san'atida bundan boshqa insonlar qalbiga tarovat baxsh etuvchi jihatlar bilan ham sug'orilgan bo'ladi. El ichida xonanda nomini olganlarning barchasida mustahkam ovoz, shunga yarasha repertuar, bilim va mahorat bo'lgan. Shu bois bo'lsa kerak an'anaviy xonandalik sohasiga qabul qilinadigan yosh iste'dodli xonandalar, avvalambor ovoz imkoniyatlariga qarab tanlanadi. Ovoz

xonandaning eng birinchi o'zida turadigan ko'rkidir. Shu bilan birga, har bir xonandaning ovozida uning ruhiyati va qalbi bilan bog'liq jarangi, tarovati, mungi bo'ladi. Ana shu xususiyatlar xonandaning xonishidagi joziba va ma'noni bildirib turadi. Ijrochilik amaliyotida yakka xonrandalik bilan dovuq taratgan xonanda-hofizlar sanoqli o'tganlar. Ular hayotlarida ham va undan so'ng ham doimo ijrochilik amaliyotining rivojida o'rnak bo'lib keladilar. Zero, mukammal ijro doimo o'zidan keyingi avlodlar uchun ibratdir.

Xonandalik amaliyotida yakka xonish bilan birga qo'sh ovozlarda xonish qilish, azaldan butun dunyo xalqlari ijrochilik amaliyotida qo'llanib kelingan. Bu an'ana hozirda ham turli ko'rinishlarda davom etib kelmoqda. Jo'rovoqlik ijro an'analarning ayrim xususiyatlari xususida va turli jihatlari to'g'risida ustozlar bir qator fikrlarni aytib ularni o'ziga xos sabablari bo'lganligini qayd etib o'tadilar. Birinchidan: katta davralarda ovozni kuchaytirish (ijro hammaga yetib borishi); ikkinchidan murakkab asarlarni ijrosida ovozni toliqtirmaslik, ya'ni galma-galdan ijro etish; uchinchidan bir ijroni o'zida ikki yo'lda talqin etish va h.k. Hattoki, musiqa nazariyasining eng yuqori bosqichlaridan biri polifoniya so'zining kelib chiqishini ham aynan jo'rovoqlikka asoslaganlar².

O'zbek xalq musiqa ijrochiligida ham jo'r ovozda kuylash azal-azaldan xalqimiz orasida keng ommalashib kelgan. Uning professional ko'rinishi, ya'ni mumtoz musiqa ijrochiligida muayyan janrlar ko'rinishida amaliyotda shakllanib rivojlanib kelingan. Jumladan, katta ashula, maqom ijrochiligi va h.k. Jo'rovoqlikda ikki va undan ortik ovozlari (erkak ovozlari) birgalikda xonish qilinganga aytilib kelingan. Qayd etilgan janrlarning ijroviy xususiyatlarida aynan bu jihat bilan bog'liqlik borligini qayd etish lozimdir.

O'zbek musiqa ijrochiligining mumtoz yo'llariga mansub ashularini, yallalarini qo'sh ovozda aytish, XX asming birinchi choragidan so'ng ijro amaliyotiga kirib kelganligi risolalarda bayon etilgan. Uning kelib chiqishiga ham aynan katta ashula ijrochilik uslublari zamin bo'lganligini e'tirof etish lozimdir. Chunki, aynan katta ashulachilar tomonidan bu uslubda aytish rasm bo'la boshlagan. Katta ashula ijrochiligidan farqli o'laroq soddaroq va o'z o'rnida

² В.Б.Шомахмудова, "Хор луғати", Т., "Мусиқа" 2009 йил, 46 бет.

mukammallik jihatlarni o'zida mujassam etgan ijro yo'li deyish mumkin. Ya'ni, Jo'raxon Sultonov va Ma'murjon Uzoqovlar ijrosida mumtoz yallalar va mumtoz ashulalar jo'rovovlikda ijro etila boshlangan. Shundan so'ng Akmalxon va Boboxon So'fixonovlar, Shoqosim, Shoolim va Shoakbar Shojalilovlarning ijro faoliyatlarida jo'rovovlik ijodi keng ommalashganligini guvohi bo'lamiz.

Orifxon Hotamov ham o'zining xonandalik faoliyatini ko'p qismini jo'rovovlik ijrosi amaliyotiga va uning rivojiga baxsh etgan ustoz san'atkorlardan biridir. Jo'rovovlik ijrochilik san'atini Orifxon Hotamov ustozlari Jo'raxon Sultonov va Ma'murjon Uzoqovlardan o'rganishga muvaffaq bo'lgan. Katta ashula ijro uslubiga xos bo'lgan ushbu ijro uslubi xonandadan katta san'at talab etadi. Ijrochilik jihatlardan tashqari o'ziga xos tomonlari borki, bu tomonlar tinglash, anglash, his etib talqin etish bilan bog'liqdir. Ikki va undan ortiq ovozlarning bir meyorda, bir xil va bir-birini ham mazmunan, ham mantiqan va ham shaklan bir biriga mutanosib davom ettirish jo'rovovlikning eng ahamiyatli tomonlaridandir.

Jo'rovovlikning talqin mezonlari bir qator uslubiy yo'llariga ega. Bularidan, ikki ovoz bir - biriga jo'r bo'lib kuylash, ya'ni jo'rovovlikda bir xil kuylash; katta ashula uslubida birin-ketin kuylash va nihoyasida qo'shilishib kuylash; duet uslubida kuylash; erkak ovozlarning jo'rovovligi; erkak va ayol ovozlarning jo'rovovligi; polifonik uslubda ikki yo'lga ega bo'lgan musiqiy namunalarni kuylash va h.k. Har bir uslubning ijro jarayonida muhim hisoblangan jarayon, bu – xonandalarning ijrosidagi ovoz talqinlarini mutanosibligidir. Ovozlar har xil tusga (tembrga) ega bo'lishi ham unchalik tafovutlarga sabab bo'lmaydi. Aksincha, bir – birini boyitib, ularning jo'rovovligida inson ruhiyatiga mos keladigan o'zgacha ovoz tembrlari hosil bo'lishi ham ehtimoldan xoli emas. Lekin, jo'rovovlikda ovozlarning bir-biriga mutanosibligi katta ahamiyatga egadir.

Orifxon Hotamov o'zining ijrochilik faoliyatida ustozlari Jo'raxon Sultonov, safdoshlari Eson Lutfullayev, Hakimjon Fayziyev, ukalari Ahrorxon Xotamov, o'g'illari Ismoilxon, Muhammadxon Hotamovlar bilan birgalikda hamnafaslik qilganliklarini e'tirof etish lozimdir. Ularning har bir jo'r ovoz hamnafaslarining o'ziga xos jozibasi va ruhiyati bo'lgan. Lekin, ijro uslubiga ustoz Orifxon Hotamovning talqini asos bo'lganligini aytib o'tish lozimdir.

Jo'rovozlikda bir necha yillar faoliyat olib borgan ustoz Orifxon Hotamov bu borada shogirdlarga nisbatan o'zgacha munosabatlarni ko'p o'ylaydigan inson bo'lganlar. Jo'rovozlikning turli jozibalarini Orifxon Hotamov klassik namunadalaridagi operalarda qo'llaniladigan duet va triolar ijrosidan, g'arb musiqasining turli xalq ommaviy qo'shiqlar ijrolaridan qidirardilar. Chunki, har qanday jo'rovozlikning o'z shakli, mazmuni, yo'nalishi, talqini, jozibasi va falsafasi mavjuddir. Uni qo'llashning o'zi bo'lmaydi, chunki, ovozlar mutanosibligi, ijro silliqligi, ijrochining mahorati, bilimi, ijro talqini va tafakkur doirasining bir biriga mosligi bu jarayonda o'zini namoyon etishi begumondir. Shuning uchun jo'rovozlik ijrochiligiga bir-biriga mos xonandalarning tanlanishi juda mushkuldir.

O'zbekisonda Ozarbayjon respublikasining adabiyoti va san'ati dekadasi kunlarida, Navoiy nomidani opera va balet teatri binosida Ozarbayjon san'at ustulalarining konsertt namoyishi bo'lib o'tadi. Shunda butun jahonga mashhur Ozarbayjonlik betakror ovoz sohibi Shushinskiy Alek Piyero bilan birgalikda duet ijro etadi. Ijroda ular opera san'atining jahon klassik namunalaridan va ozar xalq va klassik musiqa namunalarini shu darajada ijro etadilarki, ularning jo'rovozlik mahoratiga tasannolar o'qiladi. Bundan katta ta'sirlangan Orifxon Hotamov ham o'zbek xalq xonandalik san'atida erkak va ayollarning mutanosib ovozlarda jo'rovozliklari xususida izlanadi. Shogirdlari Mahbuba Hasanova va Matluba Dadabayevalarga bir ikki asarlarni jo'rovozlikda o'tgatadi va ularning ovozlarini bunga moyilligiga amin bo'ladi. Lekin, Shushinskiy bilan Alek Piyerolarning duetiga o'xshagan ijro amalga oshirish uchun qizlarning ovoziga mos keladigan erkak-tenor ovoz zarurligi haqida o'ylaydi. Bunday imkoniyatni ustoz o'zining shogirdi Beknazar Do'smurodovda ko'radi. Uning ovozining tikligi, eng muhimi jo'mavozlikka moyilligi xususida ishlar olib boradi. Ularning ovozlarini har tomonlama o'rganib muayyan asr ustida ish olib boradilar. Matluba Dadabayeva, Mahbuba Hasanova va Beknazar Do'smurodovlardan ashulachilar triosini tashkil etib, ularga-mashhur bastakor To'xtasin Jalilovning "Yolg'iz" ashulasini o'rgatadi. Ikki qismdan iborat bo'lgan "Yolg'iz" ashula namunasi, ijrochilik amaliyotida bir qator xonandalar tomonidan turli uslublarda maromiga yetkazib ijro etilganligini musiqa ixlosmandlari biladilar. Qayd etish joizki har bir ijrolar o'ziga xos talqin etilgan. Qolaversa bu ijrolarda biz har bir hofiz talqinining o'ziga xoslik jihatlari borligini ko'ramiz. Xonan-

*Beknazar Do'smurodov ustoz
Orifxon Hotamov bilan. 1999 yil.*

*U'zbekiston Davlat Konservatoriyasi professori
Soyibjon Beqmatov Xalq hofizlari Quvondiq Iskandarov
va Orifxon Hotamov bilan*

Soibjon Niyozov, Beknazar Do'smurodov, Nabijon Ibragimov

www.ziyouz.com kutubxonasi

1994 yil, Arabiston. Madina shahrida

www.ziyouz.com kutubxonasi

*Ustoz O. Horamov O'zbekiston xalq artistlari
Abdulxad Abdirashidov (nay) bastakor, Abduxoshim Ismoilov va
O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Abduraxmon Xoltojiev*

*Birinchi qator chaydan o'nga: O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist
O'zbekiston xalq hofizi H.Rajabiy, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan
Sh.Ismoilov, O'zbekiston
Ikkinchi qator chaydan o'nga: xonanda X.Hasanov,*

I. Bo'ronov, O'zbekiston xalq hofizi M. Tojiboev, xonanda V. Abdullaev, artist Sh. Ergashev, O'zbekiston xalq hofizi B. Do'smurodov, xonanda xalq hofizi E. Lutfullaev xonanda J. Rahimov, O'zbekiston xalq hofizi M. Yo'ldoshev,

*Ustoz Orifxon Hotamov va o'g'illari
Ismoilxon Hotamov. Muxammadxon Hotamovlar*

*B.Do'smurodov ustozning o'g'illari va hamnafaslari
Ismoilxon va Muhammadxon Hotamovlar bilan*

Ustoz Orifxon Hotamov konsert vaqtida

*Ustozni uylarida O'zbekiston xalq hofizi
Mahmud Tojiboev shogirdi bilan*

*Birinchii qator chapdan o'nga: O'zbekiston xalq hofizi M.Yo'ldoshev, O'zbekiston xalq artisti M.Dadaboeva, Tojikiston xalq artisti J.Nabiev, O'zbekiston xalq artisti G'.Xojiqulov, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist G.Erqulova, O'zbekiston xalq hofizi B.Do'smurodov, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist K.Bo'rieva, xonanda Sh.Nabiev
Ikkinchi qator chapdan o'nga: O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist T.Turg'unov, sozanda Farxod(nay), xonanda O.Tillanazarov*

dalarning ijrolarida o'z yo'llariga, uslublariga moyillik jihatlar sezilib turadi. Bunday talqinlarda asarning turli jihatlarini namoyon bo'lishi begumondir. Ana shunday talqinlardan biri sifatida Orifxon Hotamovning ijrosini qabul qilish o'rindir.

Qayd etish joizki, Orifxon Hotamov xalq musiqa merosigami yoki bastakorlar ijodiga murojaat etadimi, albatta ijro talqinini o'zining ijro uslubiga xos jihatlar bilan boyitishga harakat qilgan. Bu jihat "Yolg'iz" asarida ham munosib ifodasini topgan. Hassos bastakor, ashulaning rivojlanish jarayoniga moslab, tarkibiy qismlarini jo'rovozlilikda ishtirok etayotgan xonandalarning ovoz imkoniyatlaridan kelib chiqib, bo'lib beradi. Qo'shiladigan joylarini mutanosib ovozlarda kuylashni uqtiradi. Natijada, "Yolg'iz" ashula namunasi jo'rovozlilikdagi ijro namunasi o'ziga xos, jozibali asar sifatida tinglovchilar e'tiborini qozonadi.

Orifxon Hotamovning mumtoz musiqa ijrochiligi rivojiga qo'shgan hissasi ulkandir. Avvalo jo'rnavozlik san'atini egallaganligi, o'zi birgalikda hamnafas bo'lib ustozlar bilan, safdoshlar bilan va shogirdlar bilan maromiga yetkazib ijro etganligini e'tirof etish lozimdir. Eng muhimi o'zbek mumtoz musiqa merosini ijrochilik sohasida yoshlar uchun, kelajak avlod uchun ibratli uslub qoldirdi. Yoshlarni zamon ruhida mumtoz musiqa ijrochiligini o'zlashtirishlari uchun jonli manba, ijod etishlari uchun esa katta imkoniyatlar yaratdi. Bunga yorqin misol va jo'rovozlilik namunasi sifatida, bastakor To'xtasin Jalilovning "Yolg'iz" ashulasi o'quv qo'llanmaga kiritildi. Bu ijrodan kelajak yosh xonandalari o'rnak olib, mumtoz ashulalarni jo'rnavozlikda meyoriga yetkazib ijro etishlariga ishonchimiz komil.

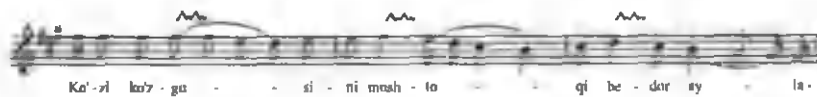
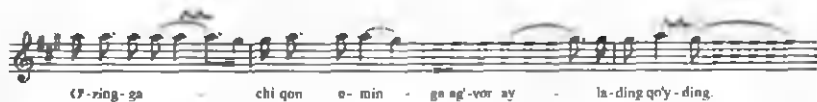
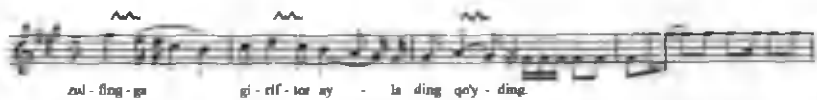
ORIFXON HOTAMOV IJODIDAN NAMUNALAR

AYLADING QPO'YDING

O. Hotamov musiqasi, Furqat so'zi

M.M. ♩ = 64

Ma-ni ey gul - ru - xim bul-bul
la ding qo'y - ding
La-bi shi-ria -
- u-gi-dan ma - q - ta-i pun-hon e - di so'r - di.
Ta-has-sum qil - din - gu bu sir - ni is - bot ay - la -
ding qo'y - ding
O - shal kun-ni e - tib vas - ling ga yet - kur - dng - g'ul - ma
Fi - ro - qing - din bir
la ho - jim bu dush - vor ay - la - ding qo'y - ding
la - ma - ling xit - ma - ni - dan xo na - yu ho - ling - ni
ko'r - guz - di. Ko'n - gul mur - g'i - ni

*Mani ey gulruxim bulbul dek ag'yor aylading qo'yding,
Ishimni kecha kunduz nolayu zor aylading qo'yding.*

*Labing shirinligidan nuqtai pinhon edi so'rdim,
Tabassum qilding bu sirni izhor aylading qo'yding.*

*O'shal kun lutf etib vaslingga yetkurdung mani oson,
Firoqing birla holim endi dushvor aylading qo'yding.*

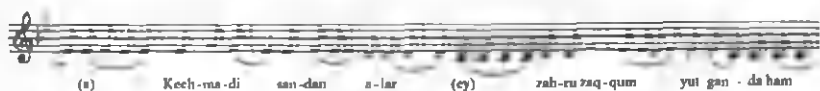
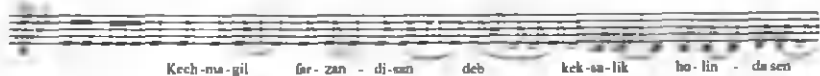
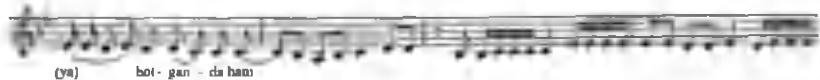
*Jamoling xirmanidan xonayu xolingni ko'rguzding,
Ko'ngul murg'ini zulfingga giriftor aylading qo'yding.*

*Qilib shirin adoliq har kima boqding kulib janon,
O'zingga oshiq oni manga ag'yor aylading qo'yding.*

*Nigoro hastai Furqatni maxjuri visol aylab,
Ko'zi ko'zgusini mushtoqi diydor aylading qo'yding.*

EY O'G'IL

O. Hotamov musiqasi
Salohiy so'zi

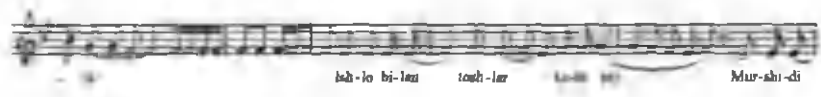

ot gan - da ham

bah-lo bi-lau tash-lar

Mur-shi-di

da ham

ke-cha-lar

yot gan - da ham

ot gan - da ham

ot gan - da ham

har-chañ bo-shing qol gan - da ham

g'arn ha' - zi - lar haq - qin - da sen (na - - - y) boy be - rur

g'arn ha' - zi - lar haq - qin - da sen (na - - - y) boy be - rur

g'arn ha' - zi - lar haq - qin - da sen (na - - - y) boy be - rur

g'arn ha' - zi - lar haq - qin - da sen (na - - - y) boy be - rur

g'arn ha' - zi - lar haq - qin - da sen (na - - - y) boy be - rur

g'arn ha' - zi - lar haq - qin - da sen (na - - - y) boy be - rur

g'arn ha' - zi - lar haq - qin - da sen (na - - - y) boy be - rur

g'arn ha' - zi - lar haq - qin - da sen (na - - - y) boy be - rur

g'arn ha' - zi - lar haq - qin - da sen (na - - - y) boy be - rur

g'arn ha' - zi - lar haq - qin - da sen (na - - - y) boy be - rur

*Ey o'g'il haddingda tur otang sani sotganda ham,
In chunun mushfiq onagni so'zlari botganda ham.*

*Kechmagil farzandi zan deb keksalik holinda sen,
Kechmadi sandan alar zahru zaqqum yutganda ham.*

*Har nechuk davlatdin ortiqdur salomatlik senga,
Shukrlar takror qil kechalar yotganda ham.*

*Baxt yo'li bog'lanmasun umrim go'zal o'tsin desang,
Erti yotgil, erta turgil, yotma tong otganda ham.*

*Mehri yo'q, dil yo'q, chamosan ishlov bilan toshlar kabi,
Murshidi komil ani qalbini o'yg'otganda ham.*

*Zehni past bebahraga ilmu-hunar yuqmas sira,
Ibn Sino g'or ichinda hikmat o'rgatganda ham.*

*Olsa mard olsin boshingni mardlar yonida bo'l,
Borma nomard qoshiga har chan boshing qotganda ham.*

*Ey Salohiy chekma ko'p g'am ba'zilar haqqinda sen,
Boy berur bebaxtlar gavharni uchratganda ham.*

HAQIQAT MAKTABI

O. Hotamov musiqasi
Chustiy g'azali

Ha - qi - qat mak - ta - bi no - dan - ni ham do - no qi - lur - der - lar

Ni - ho - yat o -

-da miy - lik dar - si - da a - ro - mi ko'p yig' - lar.

Qi - lur - lar ko'ng - li gul - lar baz - mi go - hi yax -

-shu - lar nas - li ba - ta - ko'ng - li - zar - zar gal - dar - si ham ko'ng -

qi - lur der - lar.

Hu - nar - lik - lar -

-ni ko'r - gan - da chi - dol - nus - dan hu - nar - siz - lar,

Di - li - da rash - ku tux - mat - lar g'a - raz pay - do

Qu - yosh chiq - qan

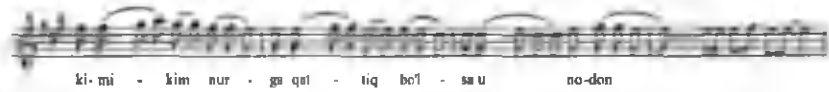
shi - ban - qat - dan - shi - ban - qat - dan - shi - ban - qat - dan - shi - ban - qat - dan

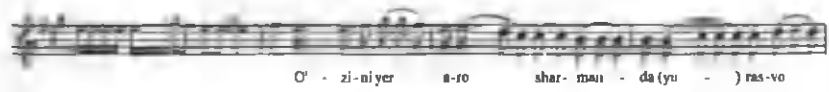
Ko'ib - qat - dan - ko'ib - qat - dan - ko'ib - qat - dan - ko'ib - qat - dan

shi - ban - qat - dan - shi - ban - qat - dan - shi - ban - qat - dan - shi - ban - qat - dan

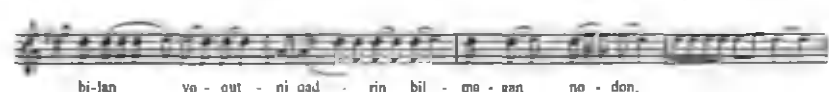
ki - mi - kim nur - ga qat - tiq bo'l - sa u no - don

O' - zi - niyer a - ro shar - ma'i - da (yu -) ras - vo

shi - ban - qat - dan - shi - ban - qat - dan - shi - ban - qat - dan - shi - ban - qat - dan

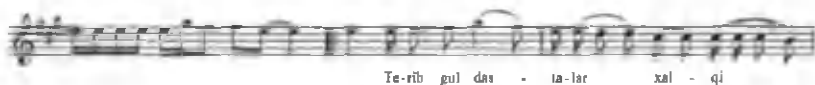
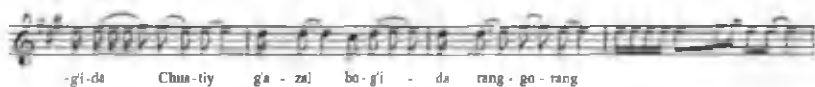
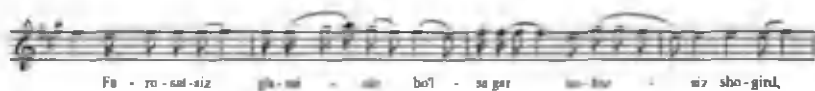
bi - jan yo - qut - ni qad - rin bil - me - gant no - don

shi - ban - qat - dan - shi - ban - qat - dan - shi - ban - qat - dan - shi - ban - qat - dan

shi - ban - qat - dan - shi - ban - qat - dan - shi - ban - qat - dan - shi - ban - qat - dan

*Haqiqat maktabi nodonni ham dono qilur derlar,
Nihoyat odamiylik darsidan a'lo qilur derlar.*

*Qilurlar cho'lni gullar bazi gohi yaxshilar nasli,
Valekim bazilar gulshanni ham sahro qilur derlar.*

*Hunarliklarni ko'rganda chidolmasdan hunarsizlar,
Dilida rashku tuhmatla g'araz paydo qilur derlar.*

*Quyosh chiqqanda ham gul shoxida gulyor o'qir bulbul,
Falakka chiqsa oy itlar hurib g'avg'o qilur derlar.*

*Shuningdek har kimki nurga qarshi bo'lsa u nodon,
O'zini yel aro sharmandayu rasvo qilur derlar.*

*Alo munchoq bilan yoqutni qadrin bilmagan nodon,
Qora toshni qizil tilloga teng savdo qilur derlar.*

*Farosatsiz, tamissiz bo'lsa gar insofsiz shogird,
Men ustozing debon ustoziga davo qilur derlar.*

*Sadoqat bog'ida Chustiy g'azal bog'ida rango-rang,
Terib guldastalab xalqi uchun savg'o qilur derlar.*

QARAB QO'Y

*O.Hotamov musiqasi
Chustiy g'azali*

Maj-nun ko'zi-dan
ish-va-li Lay-lo-ga qa-rab qo'y.
Lay-lo ko'zi-dan Maj-nu-ni shay-do-ga qa-rab qo'y.
Qal-bin-ni ko'rish is-ta-sang ey do's-ti a-zi-qo'y.
Ji-li-niq oq-qut-chi dar-yu-ga qa-rab qo'y.
Bil-tuq-chi e-san qay-din e-nur
ko'z-da se-vinch yosh. Yo-shim-ni qo'-yu ko'z-la-ri shah-lo-ga qa-rab
qo'y.

*Yer kurrasida qancha go'zal bo'lsa ochib ko'z,
Husningga g'ururlanma bu dunyoga qarab qo'y.*

*Yozmoqchi esang ishqida ey Chustiy chiston,
La'l ustidagi bitta muammoga qarab qo'y.*

NAZAR TOP

*O. Hotamov musiqasi
Salohiy g'azali*

Na - zar top yoab - li - ging - da ey o' - g'il so - hib

ni - tan - tan - dan,

Yi - roq - lash - gin o' - zi - ni kim - li - gi - dan be - xa - ber - lar - dan

Ku - zni - gil yax - shi ni - yni - lar, bi - lan hár er - ta oq - sho - ming.

Ki - rib tad - bir yo' - li - ga o' - ni o - zod et xu - tas - lar - dan.

Bi - lim - dan - hik bi - lan til cho'z -

ma-g'il o't - mish - da - gi - lar - ga,

A - lar foz - li ka - mo - lin hil - di - rur, boq - sang u - mar - lar - dan.

O - dob - ax - loq - ni o't - gan - gil

ha - va qil - sun sa - ni xal - qing.

ni ek - sang ham O - dob - ax - loq go' - zal - dir qan - cha maq - tal - gan,

bu - nar - lar - dan. ni ek - sang ham

Ti - ling shi - rin qi - lib sen bax - li to - le me - va - sin tot - gil,

bi - lan bo'l - gae za - rar - lar - dan.

Fa - zi - lar - Xo - si - yat - lar er - ta - yo - tib er - ta tur - moq - da,

O' - ring - ni bah - ra - mand et o'y - g'o - nib foz - li sa - har - lar - dan

A - ger bax - ting yu - sha - tuz - ni ek - sang ham sha - kar un - gay.

A-ge liz-tiq yo-sha-luz-ni ek-sang ham sha-ka-ri un-pay,
 Yu rib-mar bel-la ting, tuz u-nar ek-sang sha-ka-ri dan,
 Ri-zi bel-sin qu-von-sin-lar de-sar u-tang u-tang ru-hi,
 Sa-lu-hiy mo-lu-pul deb, kech-ni ek-sang ham ji-ge-ler-dan. de-n.

*Nazar top yoshligingda ey o'g'il sohib nazarlardan,
 Yiroqlashgin o'zini kimligidan, bexabarlardan.*

*Kuzatgil yaxshi niyatlar, bilan har erta-oqshoming,
 Kirib tadbir yo'liga o'zni ozod et xatarlardan.*

*Bilimdonlik bilan til cho'zmag'il o'tmishdog'ilarga,
 Alar fazli kamolin bildirur, boqsang asarlardan.*

*Odob-axloqni o'rgangil havas qilsun sani xalqing,
 Odob-axloq go'zaldir qancha maqtangan, hunarlardan.*

*Tiling shirin qilib sen baxtli tole mevasin totgil,
 Birovlar boshi ketmish til bilan bo'lgan zararlardan.*

*Fazilat-xosiyatlar, erta yotib erta turmoqda,
 O'zingni bahramand et, uyg'onib fazli saharlardan.*

*Agar baxting yurishsa, tuzni eksang ham shakar ungay,
 Yurishmas bo'lsa baxting, tuz unar eksang shakarlardan.*

*Rizo bo'lsin quvonsinlar, desang otang-onang ruhi,
 Salohiy molu-mulk deb, kechmagil qimmat jigarlardan.*

YOR O‘TDIMU

O. Hotamov musiqasi
Sayida Zunnunova so‘zi

Chi - lar pu - ti - di - mi - ni - ni

bu bog' - dan yer o't - di - mu O - da - tin qil - may kan da (vey)

ya na be - lar o't - di - mu.

Yil - lar no - chun sar - sa ke - tol - may - di - lar

Ko'ng - lin - ning nor pay - ka - ri (ye) ko' - zi xu - mor o't - di - mi.

Par-pi - ra - gan to' - lin shun-dan sar-xush xey - sa-loy.

Gul-shan-ga to'-kib joy gu-li gul-zor

ot - di - mi.

Ray-hon-ga rashk qi - lib

bag' - ri qon bo'l - di but hid.

Ya-ne ray-hon hid-lab un-dan tak - roe

ot-di-mi.

Sa-yi bo'lib ta'gin ti-lar u-mur dor-la-tin. Dil-da tak-ror-lab o-

tin (zey) Sa-i-da zor ot-di-mi.

Dil-da tak-ror-lab o-tin (zey) Sa-i-da zor ot-di-mi. rit.

*Gullar yuzida xanda, bu bog'dan yor o'tdimi?
Odatin qilmay kanda, yana bedor o'tdimi.*

*Yillar nechun sar-sari, ketolmaydilar nari,
Ko'nglimni moh paykari, ko'zi xumor o'tdimi?*

*Parpiragan to'lin oy, shundan sarxush xoy nahoy,
Gulshanga to'kib chirjoy, guli gulzor o'tdimi?*

*Rayhonga rashk qilib gul, bag'ri qon bo'pdi butkul,
Yana rayhon hidlab ul, bundan takror o'tdimi?*

*Soyasi bo'lib tag'in, tilab umru davlatin,
Dilda takrorlab otin, Saida zor o'tdimi?*

SENSAN SEVARIM

O. Hotamov musiqasi
Lutfiy so'zi

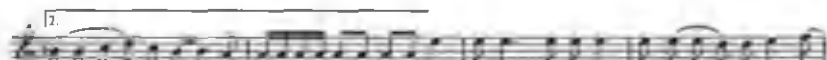
ne - va - rim xoh i - non

xoh i - non - ma.

Qon - dur ji - ga - rim xoh i - non xo - h i - non - ma.

xo - h i - non - ma Hij - ron ke - che - ni char - xu fa - lak - ka

e - shi - ning O - hu sa - ha - rim xo - h i - non

xo - h i - non - ma. xo - h i - non - ma

Hat - to - ki qi - lich

kel - sa bo - shim - ga e - shi - ning da - ney (yo - ru) Yo'q - dur go'za - rim

xo - h i - non xo - h i - non - ma.

ko' - h i - non - ma. Qo' yu - li - ni - ma

ko' - sat - g'a - li o'z - ga ki - shi bir - lan.

Yo'q - dur na - za - ri xoh i - non xo - h i - non - ma.

Lut - fiy yu - zin ol - tin ya - shir - di - (ya) yo - ra. E - sim ha - ri

xo - h i - non xo - h i - non - ma

Sen - san ke - va - rim xoh i - non xoh i - non - ma do - da.

Qon - dur ji - ga - rim xoh i - non xoh i - non - ma.

xoh i - non - ma.

*Sensan sevarim xoh inon, xoh inonma,
Qondir jigarim xoh inon, xoh inonma.*

*Hijron kechasi charxi falakka yetar imon,
Ohu saharim xoh inon, xoh inonma.*

*Haqqoki qilich kelsa boshimga eshigingdan,
Yo'qdur guzarim xoh inon, xoh inonma.*

*Oy yuzina ko'z solg'ali o'zga kishi birlan,
Yo'qdur nazarim xoh inon, xoh inonma.*

*Ishq o'tida Lutfiy yuzi oltinni yashirdi,
Ey siym borim xoh inon, xoh inonma.*

FIROQINGIZDIN

O. Hotamov musiqasi

Qon bo'l - di ko'n - gil'ye y) fi ro - qin - qiz - din.

Jon kuy - di(e) lah - ti - yo - qin - qiz - din.

Oh - dek bo' ri - miz e gil - di yod - ga

Qon bo'l - di ko'n - gil'te y) fi ro - qin - giz - din.

Oq - dek bo' yi - miz

Ku'l - san ki - na - yo - ya - - ko'p - u ml - siz

Ho'lib tib xas - ta - ni ko'ring kim

a) be - cho ra o'lgur (a) il ro - qin giz - din. Yo - ra

vu - ya be - cho - ra o'lgur il ro - qin giz - dia.

*Qon bo'ldi ko'ngil firoqingizdin,
Jon kuydi ham ishtiyoqingizdin.*

*O'qdek bo'yimiz egildi yoydek,
Ul fitnali ikki toqingizdin.*

*Suv bo'ldi jonim vali damodam,
O'tga yoqurlar dudoqingizdin.*

*Ko'rsam kerak oyu kun bulutsiz,
Sochni ko'taring yanoqingizdin.*

*Bu Lutfiy hastani ko'ring kim,
Bechora o'lur firoqingizdin.*

SEN SIZ

O. Hotamov musiqasi
Munis so'zi

3/4 110

O-lam man-ga - ta-mu - dur, ey gul ti zov - sen - siz,

Sol-mas ko'n gul - ga tay - zin say - ri - ba her

Daeht ich ra gar - u-loq saru g'ant-din a jah

e mas - kim(a) Ko'm-mish ma-ti fi ro - qing(a) de va - na-vor

Hus-ning qu-yo - shija - no - qil gay - mu-yo

ki rav - shan Kin ki-ra dur - che kar - din - (a) ko'z m - ti zor

sen olz.

Yuz dar - da g'am - bo shim - da

ming kul - fa tu - a lani - ban.

Le-kin ko'u gul - da gi - ot

yuz on cha bor sen-siz

No-lam u - ni -

ash kim - din ay - la-gin (vox) Bu kim e- kan..

*Olam manga tamug'dir, ey guluzor sensiz,
Solmas ko'ngulga fayzi sayri bahor sensiz.*

*Dasht ichra gar uloqsam g'amdin ajab emas kim,
Qilmish mani firoqing devonavor sensiz.*

*Husning quyoshi jono qilg'aymu yona ravshan,
Kim tiyradur chekardin ko'z intizor sensiz.*

*Yuz dardu g'am boshimda ming kulfatu alam ham,
Lekin ko'nguldagi o't yuz oncha bor sensiz.*

*Nolam unga rahm et ashkimdin aylagin vaxm,
Bu kim ikov jahonda qo'yimas mador sensiz.*

*Munis firoqing ichra bekas qolubdur andoq,
Kim dardu g'amdan o'zga yo'q g'am g'usor sensiz.*

QOSHI YOSINMU DEYIN

O. Hotamov musiqasi
A. Navoiy so'zi

MEZ = 48-52

V V V V Qo-shi yo

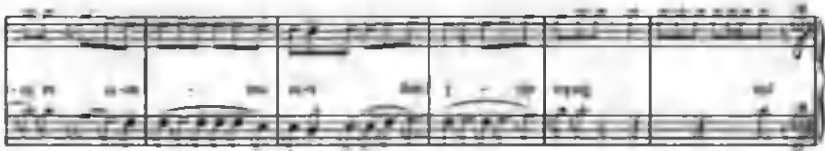
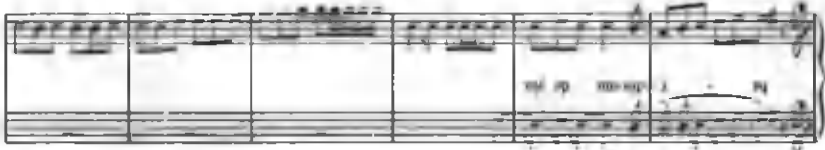
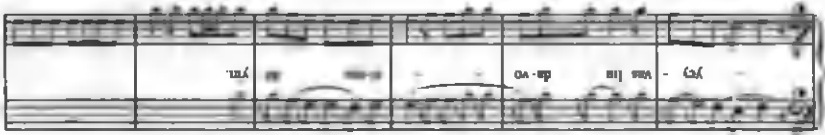
- si - mu de yin ko' zi qa-ru si-mu de yin.

Ko'ng-hi ma - a

has bi - ri-ni

Ko' zi

qo-ri - mu de - yin kip ri - gi zar ri - mu - de -

Char-xi

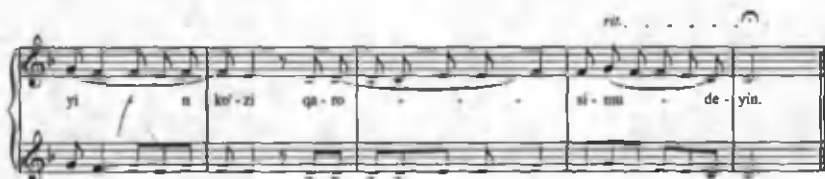
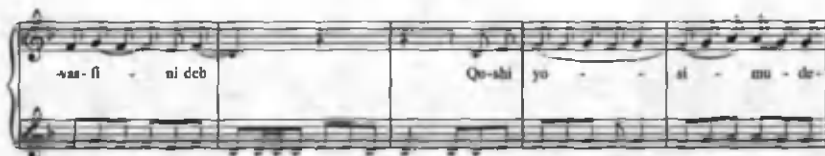
dah ru - shi ka dck

Ja-ni

har jab ru - ja-fo

rey

shu - ko' zi

*Qoshi yosinmu deyin, ko'zi qarosinmu deyin,
Ko'ngluma har birini dardu balosinmu deyin.*

*Ko'zi qahrinmu deyin, kiprigi zahrinmu deyin,
Bu kudurat ora ruxsori safosinmu deyin.*

*Ishqu dardinmu deyin, hajru nabardinmu deyin,
Bu qattiq dardlar aro vaslin davosinmu deyin.*

*Charxi ranjinmu deyin, dahru shikanjinmu deyin,
Jonima har birini jabru jafosinmu deyin.*

*Ey Navoiy dema qoshu ko'zini vasfin et,
Qoshi yosinmu deyin, ko'zi qarosinmu deyin.*

YOLG'IZ

*O. Hojiamov qayta ishlagan
Mashrab so'zi*

The first system of the musical score consists of five staves. The top staff is the vocal line, starting with a treble clef and a key signature of one flat. The lyrics 'O - - - - -' are written below the notes. The second and third staves are for piano accompaniment, with the second staff starting with a treble clef and the third with a bass clef. The fourth and fifth staves are for a lower instrument, possibly a double bass or cello, with the fourth staff starting with a bass clef and the fifth with a bass clef. The music is in a 2/4 time signature.

The second system of the musical score consists of five staves. The top staff is the vocal line, with lyrics 'all-har' and 'llar dam da har' written below. The second and third staves are for piano accompaniment. The fourth and fifth staves are for a lower instrument. The music continues in the same 2/4 time signature.

The third system of the musical score consists of five staves. The top staff is the vocal line, with lyrics 'da-qq' and 'u - u - da' written below. The second and third staves are for piano accompaniment. The fourth and fifth staves are for a lower instrument. The music continues in the same 2/4 time signature.

der-man (yey) Qe-mis - tis a - tir de-man

This system contains the first three measures of a musical score. The top staff features a vocal line with lyrics. The bottom staff shows a piano accompaniment with a rhythmic pattern of eighth notes.

va - ya O - lam - ni bu - yu der-man

This system contains the next three measures. The vocal line continues with the lyrics. The piano accompaniment maintains the same rhythmic pattern.

O - lam - ni bu - yu der-man

O - lam - ni bu - yu der-man

O - lam - ni bu - yu der-man

This system contains the final three measures. It features three vocal staves, each with the lyrics "O - lam - ni bu - yu" and "der-man". The piano accompaniment continues at the bottom.

Yü-ling H-lan... qo - - shing - di...

This system contains a vocal line with lyrics and a piano accompaniment. The vocal line starts with a rest, followed by the lyrics "Yü-ling H-lan... qo - - shing - di...". The piano accompaniment consists of chords and single notes.

Yü-ling H-lan... qo - - shing - di...

Va yey - - - - -

This system continues the vocal line with lyrics "Yü-ling H-lan... qo - - shing - di..." and "Va yey - - - - -". The piano accompaniment features a long, sweeping melodic line in the right hand.

Xan jar... b(e)

va yey

va yey

This system continues the vocal line with lyrics "Xan jar... b(e)", "va yey", and "va yey". The piano accompaniment continues with chords and single notes.

qul-qa(ya) - ve - yey - Kū-ūm-ū - ō' - yay

Xan jar ō - li - b(ō) qul-qa(ya)

Xan jar ō - li - b(ō) qul-qa(ya)

yey - Kū-ūm-ū - ō' - yay - der-mū

yey - Kū-ūm-ū - ō' - yay - der-mū

Ké-rim-ni a' - yay dé-nim-ni Muj gon a' - ti - sin
 Ké-rim-ni a' - yay dé-nim-ni
 Ké-rim-ni a' - yay dé-nim-ni

This system contains three staves of music. The top staff has lyrics: "Ké-rim-ni a' - yay dé-nim-ni Muj gon a' - ti - sin". The middle and bottom staves have lyrics: "Ké-rim-ni a' - yay dé-nim-ni". The music features a melody with a long note in the first measure and a more active melody in the second measure.

dé-ha Qo - nim - ni to' kar
 dé-ha
 dé-ha

This system contains three staves of music. The top staff has lyrics: "dé-ha Qo - nim - ni to' kar". The middle and bottom staves have lyrics: "dé-ha". The melody continues from the previous system, with a long note in the first measure and a more active melody in the second measure.

dé-ha U-lah-ni yé-ni dé-ha
 dé-ha
 dé-ha

This system contains three staves of music. The top staff has lyrics: "dé-ha U-lah-ni yé-ni dé-ha". The middle and bottom staves have lyrics: "dé-ha". The melody continues from the previous system, with a long note in the first measure and a more active melody in the second measure.

Par-vo - na be' - lay der - man.

This system shows the beginning of a musical piece. It features a vocal line in the upper staff with lyrics and a piano accompaniment in the lower staff. The lyrics are "Par-vo - na be' - lay der - man."

Par-vo - na be' - lay der - man

Par-vo - na be' - lay der - man

Par-vo - na be' - lay der - man

This system contains three staves of music. Each staff has the lyrics "Par-vo - na be' - lay der - man" written below it. The music continues with vocal and piano parts.

Mash-rah se ning, deh dil bar

This system shows a continuation of the musical score. The lyrics "Mash-rah se ning, deh dil bar" are written across the vocal staff. The piano accompaniment is also visible in the lower staves.

Kech di bi-ki o lan dan (yey)
 vo yey

This system contains the first two staves of a musical score. The top staff is a vocal line with lyrics 'Kech di bi-ki o lan dan (yey)'. The bottom staff is a piano accompaniment. The music is in a 2/4 time signature and features a melodic line with some grace notes.

Kecher bi-gi o
 vo yey
 vo yey

This system contains the next two staves. The vocal line continues with 'Kecher bi-gi o' and 'vo yey'. The piano accompaniment continues with a similar melodic pattern.

bi-no-ria vo i yey Bir gi-na bi-ria

This system contains the final two staves. The vocal line concludes with 'bi-no-ria vo i yey Bir gi-na bi-ria'. The piano accompaniment provides a rhythmic and harmonic foundation.

*Ishqing o'tidin dilbar, har damda kuyay derman,
Qonim bilan ey janon, olamni bo'yay derman.*

*Yuzing bilan qoshingdin o'zgaga nazar qilsam.
Xanjar olibon qo'lga, ko'zimni o'yay derman.*

*Mujgon o'qidin dilbar, qonimni to'kar bo'lsang.
Ul sha'mi jamolingga, parvona bo'lay derman.*

*Mashrab seni deb dilbar kechdi ikki olamdin,
Rahm aylagin ey jonon birgina ko'ray derman.*

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. I.Rajabov. "Maqomlar", T., 2006 y.
2. Y.Rajabiy. "O'zbek xalq musiqasi" I-IV j. T., 1057-1959 yy.
3. S.Begmatov. "Orifxon Xotamov", T., 2000 y.
4. O'.Rasulov. "Betakror bastakor", O'zbekiston adabiyoti va san'ati, 2012 y.
5. O.Matyoqubov. "Maqomot", T., 2004 y.
6. O'.Rasulov. "Ko'zga aylansin ko'ngil", T., 2012 y.
7. B.Shomaxmudova, "Xor lug'ati", T., "Musiq" 2009 y.

MUNDARIJA

Ustoz va shogird	3
Muallifdan	7
Ijod chorrahasi va uslub	10
Ustoz saboqlari	15
“Sodirxon Ushshog‘i”izidan	23
Ustozga hurmat	26
Orifxon Hotamov ijodiga chizgilar	30
Jo‘rovoqlik san‘ati	33

Orifxon Hotamov ijodidan namunalar

Aylading qo‘yding	39
Ey o‘g‘il	42
Haqiqat maktabi	46
Qarab qo‘y	49
Nazar top	52
Yor o‘tdimu	55
Xoh inon	58
Firoqingizdin	60
Sen siz	63
Qoshi yosinmu deyin	66
Yolg‘iz	70
Foydalanilgan adabiyotlar	78

4000 Som

Beknazar DO'SMURODOV

YAKKAXON QO'SHIQCHILIK

O'quv-uslubiy qo'llanma

Muharrir:
I.Quvondiqov

Texnik muharrir:
F.Azizov

“NISHON-NOSHIR” nashriyoti, 100017, Toshkent shahri
Chilonzor-20, 2-24, E-mail: nishon-noshir@mail.ru

Nashr.lit. № AI 148, 14.08.2009.

Terishga 10.04.2013 yilda berilda.
Bosishga 22.05.2013 yilda ruhsat etildi.
Bichimi: 60x84 1/16. Ofset bosma. Ofset qog'ozi.
Tayms garniturası. Shartli b.t. 5+0,5 rangli bet.
Nashr b.t.4. Adadi: 1500 nusxa. Buyurtma № 69.

Bahosi shartnoma asosida.

«Muharrir» nashriyoti matbaa bo'limida chop etildi.
100060, Toshkent shahri, Elbek ko'chasi, 8-uy.
e-mail: muharrir@list.ru